ÜLDKOHTU OTSUS (teine koda)

12. juuli 2011 *

Kohtuasjas T-133/07,

Mitsubishi Electric Corp., asukoht Tōkyō (Jaapan), esindajad: *solicitor* R. Denton ja advokaat K. Haegeman,

hageja,

versus

Euroopa Komisjon, esindajad: F. Arbault ja J. Samnadda, hiljem X. Lewis, siis P. Van Nuffel ja J. Bourke ning lõpuks P. Van Nuffel ja N. Khan,

kostja,

mille ese on esiteks nõue tühistada komisjoni 24. jaanuari 2007. aasta otsus K(2006) 6762 (lõplik) [EÜ] artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohase menetluse kohta (juhtum nr COMP/F/38.899 – Gaasisolatsiooniga jaotusseadmed) hagejat ja TM T & D-d puudutavas osas, teise võimalusena nõue tühistada selle otsuse artikli 2

* Kohtumenetluse keel: inglise.

punkt g ja artikli 2 punkt h hagejat puudutavas osas ning kolmandana võimalusena muuta nimetatud otsuse artiklit 2, tühistades või kui seda ei teha, siis vähendades hagejale määratud trahvi,

ÜLDKOHUS (teine koda),

koosseisus: esimees I. Pelikánová (ettekandja), kohtunikud K. Jürimäe ja S. Soldevila Fragoso,

kohtusekretär: ametnik C. Kantza,

arvestades kirjalikus menetluses ja 11. detsembri 2009. aasta kohtuistungil esitatut,

on teinud järgmise

otsuse

Vaidluse taust

1. *Hageja*

1 Hageja Mitsubishi Electric Corp. on Jaapani äriühing, mis tegutseb erinevatel tegevusaladel, sealhulgas gaasisolatsiooniga jaotusseadmete (edaspidi „GIS") alal. Oktoobrist

2002 kuni aprillini 2005 tegeles tema GIS-de alase tegevusega võrdsetes osades Toshiba Corp-ga ühiselt kontrollitav äriühing TM T & D Corp., mis lõpetati 2005. aastal.

2. *Tooted*

2 GIS kontrollib energiavooge energiavõrkudes. See on suure võimsusega elektriseade, mida kasutatakse käivitusvalmis elektrialajaamade peamise osana. GIS müüakse kogu maailmas kas käivitusvalmis elektrialajaama integreeritud osana või eraldi tootena, mis alles installeeritakse sellistesse alajaamadesse.

3. *Haldusmenetlus*

3 3. märtsil 2004 teavitas ABB Ltd komisjoni konkurentsivastasest tegevusest GIS-de sektoris, esitades trahvi kaitse suulise taotluse vastavalt komisjoni 19. veebruari 2002. aasta teatisele, mis käsitleb kaitset trahvide eest ja trahvide vähendamist kartellide puhul (EÜT 2002, C 45, lk 3; ELT eriväljaanne 08/02, lk 155; edaspidi „koostööteatis").

4 ABB täiendas oma trahvi eest kaitse saamise suulist taotlust suuliste märkuste ja dokumentaalsete tõenditega. 24. aprillil 2004 andis komisjon ABB-le tingimusliku kaitse trahvide eest.

5 ABB avalduste alusel alustas komisjon menetlust ning viis 11. ja 12. mail 2004 läbi kontrolli mitme sellise äriühingu ruumides, kes tegutsesid GIS-de sektoris.

6 20. aprillil 2006 võttis komisjon vastu vastuväiteteatise, mis tehti teatavaks 20 äriühingule, sealhulgas hagejale. Komisjon kuulas 18. ja 19. juulil 2006 ära äriühingud, kellele olid adresseeritud vastuväiteteatised.

4. *Vaidlustatud otsus*

7 24. jaanuaril 2007 võttis komisjon vastu otsuse K(2006) 6762 (lõplik) [EÜ] artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohase menetluse kohta (juhtum COMP/F/38.899 – Gaasisolatsiooniga jaotusseadmed) (edaspidi „vaidlustatud otsus").

8 Vaidlustatud otsuse põhjendustes 113–123 märkis komisjon, et kartellis osalenud eri ettevõtjad koordineerisid ülemaailmselt, välja arvatud teatud turud, GIS projektide lepingute sõlmimist kokkulepitud tingimustel, eesmärgiga säilitada kvoodid, mis suures osas väljendasid nende väljakujunenud turuosasid. Ta täpsustas, et GIS projektide lepingute sõlmimine toimus „Jaapani" ühiskvoodi ja „Euroopa" ühiskvoodi alusel, mis omakorda jagati vastavalt Jaapani ja Euroopa tootjate vahel. Viinis 15. aprillil 1988 sõlmitud kokkulepe (edaspidi „kokkulepe GQ") määratles korra, mida järgides tuli GIS projekti leping sõlmida kas Jaapani või Euroopa tootjaga ja mille alusel arvati lepingu väärtus kas ühe või teise kvoodi hulka. Lisaks, vaidlustatud otsuse

põhjendustes 124–132 täpsustas komisjon, et kartellis osalenud eri ettevõtjate vahel kehtis ka suuline kokkulepe (edaspidi „ühiskokkulepe"), mille kohaselt GIS projektid esiteks Jaapanis ja teiseks kartelli Euroopa liikmete riikides, mida koos nimetati GIS projektide „tootjariigid", suunati vastavalt kas kartelli Jaapani või Euroopa liikmetele. „Tootjariikides" GIS projektide kohta nende kahe grupi vahel teavet ei vahetatud ja neid ei arvatud vastavate kvootide hulka.

9 Kokkulepe GQ sisaldas ka kartelli toimimiseks vajalikku teabevahetuse korda kahe tootjagrupi vahel, mille täitmise tagasid mõlema grupi sekretärid asjassepuutuvate hankemenetluste manipuleerimise teel ja nende GIS projektide hinna kindlaksmääramise teel, mille suhtes avaliku hanke lepingut ei saanud sõlmida. Vastavalt kokkuleppe GQ lisale 2 kohaldati seda kokkulepet kogu maailmas, v.a Ameerika Ühendriigid, Kanada, Jaapan ja 17 Lääne-Euroopa riiki. Lisaks tuli vastavalt ühiskokkuleppele anda Euroopa grupile GIS projektid nendes Euroopa riikides, mis ei kuulunud „tootjariikide" hulka, ja Jaapani tootjad kohustusid Euroopas GIS projektide suhtes pakkumisi mitte tegema.

10 Komisjon tuvastas, et GIS projekte jagati Euroopa tootjate vahel vastavalt Viinis 15. aprillil 1988 sõlmitud kokkuleppele „E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement" (E-grupi kokkuleppe GQ-kokkuleppe rakendamiseks, edaspidi „kokkuleppe EQ"). Ta täheldas, et GIS projekte anti Euroopas samade reeglite ja korra alusel, mida kohaldati GIS projektide lepingute sõlmimisele teistes riikides. See tähendas, et ka Euroopas tuli GIS projektidest teada anda, need identifitseerida, nende suhtes lepingud sõlmida ja neid korraldada või et neile oli määratud minimaalne hinnatase.

11 Vaidlustatud otsuses tuvastatud faktiliste asjaolude ja seal antud õiguslike hinnangute alusel tuvastas komisjon, et ettevõtjad on rikkunud EÜ artiklit 81 ja Euroopa Majanduspiirkonna (edaspidi „EMP") lepingu artiklit 53 ning ta määras neile trahvid, mille

suurus arvutati suunistes määruse nr 17 artikli 15 lõike 2 ja ESTÜ asutamislepingu artikli 65 lõike 5 kohaselt määratavate trahvide arvutamise meetodi kohta (EÜT 1998, C 9, lk 3; ELT eriväljaanne 08/01, lk 171; edaspidi „trahvide määramise suunised") ja koostööteatises sätestatud meetodite alusel.

12 Vaidlustatud otsuse artiklis 1 tuvastas komisjon, et hageja osales rikkumises 15. aprillist 1988 kuni 11. maini 2004.

13 Vaidlustatud otsuse artiklis 1 märgitud rikkumise eest määrati hagejale vaidlustatud otsuse artiklis 2 trahv 118 575 000 eurot, millest 4 650 000 euro – mis vastas TM T & D toime pandud rikkumisele – tasumise eest vastutas ta solidaarselt Toshibaga.

Menetlus ja poolte nõuded

14 Hageja esitas käesolevas asjas hagiavalduse, mis saabus Üldkohtu kantseleisse 18. aprillil 2007. 6. juunil 2007 palus hageja, et menetlust korraldavate meetmetena nõutaks komisjonilt välja andmed vaidlustatud otsuse eri adressaatide käivete kohta.

15 Kostja vastus esitati 21. augustil 2007.

16 Üldkohtule 1. novembril 2007 esitatud dokumendis palus hageja Üldkohtu kodukorra artiklile 122 tuginedes, et tema nõue lahendataks tagaseljaotsusega. Ta esitas repliigi 5. novembril 2007.

17 Üldkohtu teise koja esimehe 29. jaanuari 2008. aasta otsusega jäeti tagaseljaotsuse tegemise taotlus rahuldamata.

18 Kirjalik menetlus lõpetati vasturepliigi esitamisega 18. märtsil 2008.

19 Ettekandja-kohtuniku ettekande alusel otsustas Üldkohus (teine koda) 22. septembril 2009 avada suulise menetluse. Kodukorra artiklis 64 ette nähtud menetlust korraldavate meetmete raames palus Üldkohus komisjonil esitada teatud dokumente ning esitada pooltel oma seisukoht nende dokumentide asjassepuutuvuse kohta väite osas, mis puudutas toimikuga tutvumise õiguse rikkumist. Üldkohus esitas pooltele ka kirjalikke küsimusi, paludes neil nendele vastata kohtuistungil.

20 Üldkohtu palvel esitas komisjon asjassepuutuvad dokumendid 26. oktoobril 2009. Hageja esitas oma märkused nende dokumentide kohta 19. novembril 2009. Komisjon esitas 2. detsembril 2009 täiendava dokumendi ja 3. detsembril 2009 vastas hageja märkustele.

21 Poolte kohtukõned ja vastused Üldkohtu kirjalikele ja suulistele küsimustele kuulati ära 11. detsembri 2009. aasta kohtuistungil.

22 Hageja palub Üldkohtul:

– esiteks tühistada vaidlustatud otsus teda ja TM T & D-d puudutavas osas;

– teise võimalusena tühistada vaidlustatud otsuse punktid g ja h teda puudutavas osas;

– kolmanda võimalusena muuta vaidlustatud otsuse punkti 2 teda puudutavas osas, tühistades, või kui seda ei tehta, siis vähendades hagejale määratud trahvi;

– igal juhul mõista kohtukulud välja komisjonilt.

23 Komisjon palub Üldkohtul:

– jätta hagi põhjendamatuse tõttu rahuldamata;

– mõista kohtukulud välja hagejalt.

Õiguslik käsitlus

24 Kõigepealt vaidleb hageja vastu kostja vastuse vastuvõetavusele, leides, et see ei ole asjassepuutuv ega vasta hagiavalduses esitatud väidetele.

25 Selle kohta tuleb märkida, et vastavalt kodukorra artikli 46 lõike 1 punktile b peab kostja vastus sisaldama faktilisi ja õiguslikke argumente, millele kostja tugineb.

26 Kuid käesolevas asjas esitatud kostja vastus vastab sellele nõudele, sõltumata eraldiseisvast küsimusest, kas komisjoni argumendid on asjassepuutuvad või põhjendatud. Seda arvestades tuleb hageja argument kostja vastuse vastuvõetamatuse kohta tagasi lükata.

27 Sisu osas esitab hageja viisteist väidet. Esimese väite kohaselt ei ole komisjon tõendanud, et hageja rikkus EÜ artiklit 81 ja EMP lepingu artiklit 53, osaledes kartellis, mille eesmärk või mõju oli kahjustada konkurentsi Euroopa Majanduspiirkonnas (edaspidi „EMP"). Teise väite kohaselt ei ole komisjon tõendanud, et eksisteeris kokkulepe, millega rikuti EÜ artiklit 81 ja EMP lepingu artiklit 53 ja mille pool oli väidetavalt ka hageja. Kolmanda väite kohaselt on komisjon teinud vea, jättes kõrvale tõendid, mis selgitasid hageja puudumist Euroopa turult ja tema jaoks sellele sisenemise võimatust. Neljanda väite kohaselt rikkus komisjon tõendamisreegleid, pöörates ümber tõendamiskoormise ja rikkudes nii süütuse presumptsiooni. Viiendas väites leiab hageja, et komisjon rikkus võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtet, arvutades tema trahvi lähtesumma 2001. aasta käibe alusel. Kuuenda väite kohaselt rikkus komisjon põhjendamiskohustust otsuse osas arvutada tema trahv välja 2001. aasta käibe alusel.

Seitsmes väide puudutab komisjoni viga ülemaailmse GIS-de turu ja selles hageja turuosa määratlemisel, rikkudes järelikult võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtet. Kaheksandas väites leiab hageja, et komisjon rikkus põhjendamiskohustust järelduses, et hagejale kuulub 15–20 % ülemaailmsest turust. Üheksanda väite kohaselt on komisjon ülemaailmse turu väärtust hinnates rikkunud hea halduse põhimõtet. Kümnenda väite kohaselt rikkus komisjon hagejale kohaldatud hoiatava mõju kordaja arvutamisel võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtet. Üheteistkümnenda väite kohaselt rikkus komisjon proportsionaalsuse põhimõtet sellega, et ta arvutas sama moodi välja tema ja Euroopa tootjate trahvisummad. Kaheteistkümnenda väite kohaselt ei võtnud komisjon trahvi arvutamisel arvesse asjassepuutuvaid majanduslikke ja tehnilisi asjaolusid. Kolmeteistkümnenda väite kohaselt on komisjon teinud vea kartelli kestuse määratlemisel. Neljateistkümnenda väite kohaselt rikkus komisjon hageja kaitseõigusi ja tema õigust õiglasele kohtumenetlusele, võimaldamata tal tutvuda süüstavate ja süü puudumist tõendavate tõenditega. Viieteistkümnenda väite kohaselt rikkus komisjon hageja kaitseõigusi sellega, et ta ei edastanud talle järeldusi ühiskokkuleppe osaks olevate hüvitiste teooria kohta.

28 Komisjon vaidleb vastu hageja esitatud väidete põhjendatusele.

29 Kõigepealt tuleb märkida, et hageja ei ole täpsustanud, millised väited toetavad milliseid nõudeid. Seega tuleb alustuseks asuda seisukohale, et esimesele kuni neljandale ja kolmeteistkümnendale kuni viieteistkümnendale väitele tugineb hageja oma esmajärjekorras esitatud nõude toetuseks. Nimelt kui üks nendest väidetest osutub põhjendatuks, tuleb tühistada hagejat puudutavas osas nii vaidlustatud otsuse artikkel 1 kui ka artikkel 2. Edasi tuleb asuda seisukohale, et viies kuni kaheteistkümnes väide puudutavad hageja trahvi kindlaksmääramist ning nendele tugineb hageja seega teise võimalusena esitatud nõude toetuseks, milles palutakse tühistada vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt g ja vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt h teda puudutavas osas. Lõpuks

tuleb täheldada, et hageja ei ole esitanud ühtki iseseisvat väidet kolmanda võimalusena esitatud nõude toetuseks.

1. *Esmajärjekorras esitatud nõue, milles palutakse tühistada vaidlustatud otsus hagejat ja TM T & D-d puudutavas osas*

30 Kuna vaidlustatud otsuse tühistamine hageja kaitseõiguste rikkumise tõttu muudaks üleliigseks selle otsuse sisulise uurimise, tuleb kõigepealt käsitleda neljateistkümnendat ja viieteistkümnendat väidet. Seejärel uuritakse esimest ja teist väidet. Seejärel tuleb koos analüüsida esimest, kolmandat ja neljandat väidet, mis kõik puudutavad ühiskokkuleppe tõendatust. Kolmandaks tuleb uurida teist väidet, mis puudutab selle kokkuleppe kvalifitseerimist nii EÜ artikli 81 kui ka EMP lepingu artikli 53 rikkumiseks. Neljandaks tuleb hinnata kolmeteistkümnendat väidet väidetava kartelli kestuse kohta.

Neljateistkümnes väide, et komisjon rikkus hageja kaitseõigusi ja tema õigust õiglasele kohtumenetlusele, võimaldamata tal tutvuda süüstavate ja süü puudumist tõendavate tõenditega

Poolte argumendid

31 Hageja leiab, et tal ei võimaldatud tutvuda komisjoni toimikus olevate teatud süüstavate ja süü puudumist tõendavate tõenditega ning sellega rikuti kaitseõiguste järgimise põhimõtet ja tema õigust õiglasele kohtumenetlusele.

32 Süüstavate tõendite kohta märgib hageja, et vaidlustatud otsuses on viidatud tõenditele, mille olemasolust ei olnud ta teadlik ning mille kohta ta ei saanud seega oma seisukohta esitada. Esiteks väidab hageja, et ta ei saanud tutvuda Fuji poolt 21. novembril 2006 esitatud tõenditega, millest tuleneb, et kokkuleppe GQ ei oleks saanud toimida ilma ühiskokkuleppeta.

33 Teiseks väidab hageja, et samuti ei edastatud talle 2006. aasta novembris esitatud tõendeid, millest nähtub, et Alstom ja Areva ei vaielnud vastu ühiskokkuleppe olemasolule.

34 Süü puudumist tõendavate tõendite kohta väidab hageja esiteks, et 8. novembril 2006 esitas ta komisjonile paljude muude ettevõtjate ütlusi, mis tema süü puudumist tõendasid, kuid mida teistele pooltele edasi ei saadetud.

35 Teiseks ei edastatud talle vastuväiteteatisele esitatud Hitachi täiendavat vastust, milles Hitachi oli vastu sellele, kuidas komisjon tõlgendas teatamise ja arvepidamise mehhanismi puudutavas esialgses vastuses tehtud avaldusi.

36 Kolmandaks kritiseerib hageja seda, et tal ei võimaldatud tutvuda tõenditega, mis seadsid kahtluse alla ühiskokkuleppe eksisteerimise ja rõhutasid EMP-s GIS projektide turule sisenemise tõkete olemasolu, mille olid esitanud Siemens, ettevõte, mis kuulus kontserni, mille osa oli VA TECH Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG (edaspidi „VA TECH"), Hitachi ja Toshiba, ning eriti avalduste ning majanduslike või tehniliste aruannetega, mille olid esitanud Hitachi ja Toshiba, Siemensi ja Hitachi töötajate ütlustega ning VA TECH-i vastusega vastuväiteteatisele. Hageja leiab, et

kinnitades vaidlustatud otsuse põhjenduses 130, et VA TECH ei vaielnud otsesõnu vastu ühiskokkuleppe olemasolule, moonutas komisjon VA TECH-i seisukohta.

37 Neljandaks väidab hageja, et tal ei võimaldatud tutvuda Alstomi nimel esitatud S. avaldustega, mis puudutasid kartelli lõpetamist 1999. aastal.

38 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

Üldkohtu hinnang

39 Kaitseõiguste järgimine nõuab, et puudutatud isikul võimaldataks haldusmenetluses esitada tõhusalt oma seisukoht komisjoni esitatud faktide ning asjaolude tõepärasuse ja asjakohasuse kohta ning dokumentide kohta, millele komisjon tugineb oma seisukoha toetuseks, et toime on pandud asutamislepingu rikkumine (Euroopa Kohtu 7. jaanuari 2004. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P: Aalborg Portland jt *vs.* komisjon, EKL 2004, lk I-123, punkt 66).

40 Kaitseõiguste põhimõttest tulenev õigus tutvuda toimikuga tähendab, et komisjon peab võimaldama puudutatud ettevõtjal uurida kõiki uurimistoimikus olevaid dokumente, mis võivad omada tähtsust tema kaitse seisukohast. See hõlmab nii süüstavaid kui ka süü puudumist tõendavaid dokumente, välja arvatud teiste ettevõtjate

ärisaladused, komisjoni sisedokumendid ja muud salajased andmed (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs*. komisjon, punkt 68).

41 Selle kohta tuleb meenutada, et alles haldusmenetluse võistleva staadiumi alguses teavitatakse puudutatud ettevõtjat vastuväiteteatise kaudu kõikidest olulistest tõenditest, millele komisjon selles menetlusstaadiumis tugineb, ja sellest, et sellel ettevõtjal on toimikuga tutvumise õigus, mille eesmärk on tagada tema kaitseõiguste tõhus kasutamine. Järelikult ei kuulu teiste kartellis osalenud ettevõtjate vastused vastuväiteteatisele üldjuhul uurimistoimiku dokumentide hulka, millega puudutatud isikud võivad tutvuda (Üldkohtu 30. septembri 2009. aasta otsus kohtuasjas T-161/05: Hoechst *vs*. komisjon, EKL 2009, lk II-3555, punkt 163).

42 Kuid kui komisjon otsustab EÜ artikli 81 lõike 1 kohaldamise menetluses rikkumise tõendamisel tugineda vastuväiteteatisele esitatud vastuse osale või sellele vastusele lisatud dokumendile, peab menetlusega seotud teistel ettevõtjatel olema võimalik esitada oma arvamus sellise tõendi kohta. Nimelt kujutab sel juhul vastuväiteteatisele esitatud vastuse kõnealune osa või sellele vastusele lisatud dokument süüstavat tõendit rikkumises osalenud erinevate ettevõtjate vastu (vt eespool punktis 41 viidatud kohtuotsus Hoechst *vs*. komisjon, punkt 164 ja seal viidatud kohtupraktika). Eespool viidatud kohtupraktika on analoogia alusel kohaldatav EMP lepingu artikli 53 lõikele 1.

43 Analoogiliselt, kui vastuväiteteatisele esitatud vastuse osa või sellele vastusele lisatud dokument võib omada asjassepuutuva ettevõtja kaitses tähtsust, sest see võimaldab tal viidata asjaoludele, mis on vastuolus komisjoni poolt selles staadiumis tehtud järeldustega, siis on tegemist süü puudumist tõendava tõendiga. Sel juhul peab puudutatud ettevõtjale olema antud võimalus uurida asjakohast vastuse osa või dokumenti ning esitada selle kohta oma seisukoht.

44 Kuid pelgalt asjaolust, et teised ettevõtjad esitasid samad argumendid mis asjassepuutuv ettevõtja, ja sellest, et nad võisid kasutada enda kaitseks rohkem vahendeid, ei piisa, et käsitleda neid argumente „süü puudumist tõendavate tõenditena" (vt selle kohta Üldkohtu 27. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-43/02: Jungbunzlauer *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-3435, punktid 353 ja 355).

45 Mis puudutab tagajärgi, mis tulenevad toimikuga tutvumise võimaldamisest neid reegleid rikkudes, siis on see, et komisjon ei edastanud dokumenti, millele ta ettevõtjale rikkumise süükspanemisel tugines, kaitseõiguste rikkumisena käsitletav vaid juhul, kui ettevõtja tõendab, et järeldus, millele komisjon otsuses jõudis, oleks olnud erinev, kui edastamata jäetud dokument oleks tulnud süüstavate tõendite hulgast välja arvata (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs.* komisjon, punktid 71 ja 73).

46 Mis puudutab komisjoni poolt ettevõtja süü puudumist tõendava dokumendi edastamata jätmist, siis peab ettevõtja ainult tõendama, et dokumendi talle avaldamata jätmine võis tema kahjuks mõjutada menetluse käiku ning komisjoni otsuse sisu. Piisab, kui ettevõtja tõendab, et ta oleks võinud seda süü puudumist tõendavat dokumenti kasutada enda kaitseks, st et kui ta oleks saanud sellele tugineda haldusmenetluses, oleks ta saanud tugineda tõendile, mis ei olnud kooskõlas selles etapis komisjoni tehtud järeldustega, ning ta oleks seega saanud mingilgi viisil mõjutada otsuses komisjoni esitatud hinnanguid vähemalt seoses ettevõtjale süüks pandud käitumise raskuse ja kestusega ning järelikult ka seoses trahvi suurusega (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs.* komisjon, punktid 74 ja 75).

47 Seda, kas avalikustamata dokumendil oleks võinud olla mõju menetluse käigule ja komisjoni otsuse sisule, saab kindlaks teha üksnes pärast selliste konkreetsete tõendite esialgset uurimist, mis kinnitavad, et avalikustamata dokumendil oleks – nende

tõendite suhtes – võinud olla niisugune tähendus, mida ei oleks tohtinud tähelepanuta jätta (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs.* komisjon, punkt 76).

48 Mis puudutab käesolevas asjas süüstavaid tõendeid, siis esiteks möönab komisjon, et ta ei saanud vaidlustatud otsuses hagejale süüks pandud asjaolude põhjendamisel tugineda hagejale edastamata jäetud Fuji seisukohtadele, vaieldes vastu sellele, et tegelikult viitas ta neile kui süüstavatele tõenditele. Tuleb aga märkida, et vaidlustatud otsuse põhjendustes 125 ja 255 viitas komisjon Fuji täiendavatele seisukohtadele, eriti 21. novembril 2006 esitatule, et toetada teesi ühiskokkuleppe olemasolu kohta.

49 Teiseks leiab komisjon, et ta ei tuginenud ühiskokkuleppe olemasolu tuvastamisel Alstomi ja Areva väidetavale neutraalsele seisukohale, vaid ta lihtsalt märkis selle ära. Kuigi seda tõlgendust toetab vaidlustatud otsuse põhjenduse 125 sõnastus, milles ei ole omistatud mingit tõenduslikku väärtust Alstomi, Areva ja VA TECH-i seisukohale – erinevalt Fuji avaldustest, mis kinnitavad ühiskokkuleppe olemasolu –, seab selle seisukoha kahtluse alla vaidlustatud otsuse põhjendus 255, milles komisjon viitab sellele, et teatud Euroopa tootjad tunnistasid kaudselt ühiskokkuleppe olemasolu.

50 Igal juhul ei saa Alstomi ja Areva neutraalset positsiooni tõlgendada tõendina ühiskokkuleppe olemasolu kohta. Nimelt arvestades, et EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohaldamise menetluses on tõendamiskoormis komisjonil, ei tõenda faktilist asjaolu see, et ettevõtja sellele vastu ei vaidle. Seega ei saanud komisjon sõltumata

kaitseõiguste järgimise küsimusest tugineda Alstomi ja Areva seisukohtadele kui süüstavatele tõenditele.

51 Eeltoodut arvestades sõltub süüstavaid tõendeid puudutavate hageja argumentide tulemuslikkus ühiskokkuleppe olemasolu tõendatust puudutava esimese väite uurimise tulemustest. Nimelt kui tuvastatakse, et nimetatud kokkuleppe olemasolu on õiguslikult piisavalt tõendatud isegi siis, kui Fuji asjassepuutuvad seisukohad ning Alstomi ja Areva väidetavalt neutraalne positsioon süüstavate tõendite hulgast välja arvata, tuleb väite käesolev osa tagasi lükata. Kui aga tuvastatakse, et need tõendid on vaidlustatud otsuses tuvastatud ühiskokkuleppe olemasolu põhjendamiseks vajalikud, tuleb nõustuda hageja argumendiga ja järelikult vaidlustatud otsus tühistada teda puudutavas osas.

52 Mis puudutab süü puudumist tõendavaid dokumente, siis tuleb kohe kõrvale jätta hageja argument, et tema esitatud teatud tõendid jäeti vastuväiteteatise teistele adressaatidele edastamata. Nimelt isegi kui eeldada, et neid tõendeid teistele adressaatidele ei edastatud, võidi sellega kahjustada nende adressaatide kaitset, kuid mitte hageja oma.

53 Kõigepealt, Üldkohus palus komisjonil esitada kõik dokumendid, millele hageja vähegi täpsemalt viitas.

54 Kuid esiteks tuleb märkida, et vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei sea Hitachi täiendav vastus vastuväiteteatisele kahtluse alla viimase avalduste faktilist sisu teatamise ja arvepidamise mehhanismi suhtes. Täiendavas vastuses piirdus Hitachi sellega,

et ta vaidles vastu nimetatud avaldustele komisjoni poolt antud tõlgendusele, eriti mis puudutas nende asjassepuutuvust ühiskokkuleppe olemasolu ja ühe rikkumise toimepanemise tõendamisel, nii rikkumise kui kokkuleppe GQ osas. Sama argumentatsiooni oli Hitachi juba esitanud vastuväiteteatisele tema poolt esitatud esimese vastuse väljavõttes, mille hagejale esitas komisjon. Seega ei saa Hitachi täiendavat vastust vastuväiteteatisele pidada süü puudumist tõendava tõendiks, mille edastamine oleks võinud mõjutada menetluse käiku ja vaidlustatud otsuse sisu.

55 Teiseks, nagu väidab ka hageja, vaidles VA TECH vastuväiteteatise vastuses ühiskokkuleppe olemasolule selgelt vastu. Kuid kuigi seda asjaolu tuleb arvesse võtta ühiskokkuleppe tõendatust puudutava esimese väite uurimisel, ei nähtu sellest iseenesest hageja kaitseõiguste rikkumist, arvestades, et viimane ei täpsusta, kuidas VA TECH-i positsiooni väär tõlgendamine muutis tema kaitse keerulisemaks.

56 Kuid oma avaldustes vaidlesid nii VA TECH kui ka Hitachi, Toshiba ja Siemens ühiskokkuleppe olemasolule vastu ja kirjeldasid Euroopa turule sisenemise tõkkeid. Lisaks esitasid Hitachi ja Toshiba ekspertiisaruandeid, mis pidid kinnitama nende vastavat seisukohta.

57 Kuid haldusmenetluses eitas ka hageja ise ühiskokkuleppe olemasolu ja sellega seotud arutelude asetleidmist ning ta mainis „suurte" Euroopa turule sisenemise tõkete esinemist, esitades selle kohta ekspertiisiaruandeid, mis olid analoogsed Hitachi

ja Toshiba esitatud aruannetega. Neid asjaolusid arvestades ei saa vastuväiteteatise teistelt adressaatidelt pärit avaldusi ja aruandeid käsitleda süü puudumist tõendavate tõenditena.

58 Hitachi ja Siemensi töötajate ütluste osas tuleb märkida, et viimased avaldasid, et Euroopa GIS projektid kokkuleppe GQ kohaldamisalasse ei kuulunud, nad vaidlustasid ühiskokkuleppe olemasolu ja sellega seotud arutelude asetleidmise ning mainisid „suurte" EMP turule sisenemise tõkete esinemist. Hitachi tunnistajad esitasid ka üksikasju Alstomi poolt 2002. aasta juulis tehtud ettepaneku kohta Euroopa ja Jaapani tootjate kokkuleppe suhtes ning Hitachi poolt selle ettepaneku tagasilükkamise kohta.

59 Selle kohta tuleb märkida esiteks, et äriühingu töötajate kirjalikud ütlused, mis on koostatud äriühingu järelevalve all ning esitatud viimase poolt ja kaitseks komisjoni läbi viidavas haldusmenetluses, ei saa üldjuhul olla käsitatavad selle sama äriühingu avaldustest erinevate ja sõltumatute avaldustena. Nimelt põhineb äriühingu positsioon üldreeglina talle komisjoni poolt ette heidetud faktiliste asjaolude tõepärasuse küsimuses eelkõige tema töötajate ja juhtide teadmistel ja arvamusel.

60 Teiseks, nagu on märgitud ka eespool punktis 57, eitas ka hageja ise haldusmenetluses ühiskokkuleppe olemasolu ja sellega seotud arutelude asetleidmist ning mainis „suurte" Euroopa turule sisenemise tõkete esinemist. Ta väitis ka, et kokkulepe GQ ei puudutanud EMP territooriumi. Seetõttu ei saa asjaolu, et teised ettevõtjad tuginesid nendele argumentidele, olla käsitatav süü puudumist tõendava tõendina.

61 Samuti toodi vastuväiteteatises esile Alstomi poolt 2002. aasta juulis esitatud ettepaneku üksikasjad. Seetõttu ei ole see teave käsitletav süü puudumist tõendava tõendina.

62 Kolmandaks, olles saanud tutvuda S. avaldustega, ei suutnud hageja nende seast välja tuua ühtegi asjaolu, mis oleks võinud tema kaitseks kasulik olla. Seega tuleb põhjendamatuse tõttu tagasi lükata üldine etteheide, et nimetatud avaldused olid hageja süü puudumist tõendavad tõendid.

63 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb tagasi lükata hageja argumendid süü puudumist tõendavate dokumentidega tutvumise kohta. Kuid nagu on märgitud eespool punktis 51, sõltub selle väite tulemuslikkus esimese väite uurimise tulemustest.

Viieteistkümnes väide, mille kohaselt rikkus komisjon hageja kaitseõigusi sellega, et ta ei edastanud talle oma järeldusi ühiskokkuleppe osaks olevate hüvitiste teooria kohta

Poolte argumendid

64 Hageja väidab, et komisjon ei märkinud vastuväiteteatises, et ühiskokkuleppe raames tänu teatamise ja arvepidamise mehhanismile Euroopa tootjate poolt Jaapani

tootjatele antav hüvitis on tõend selle kokkuleppe olemasolu kohta. Ta väidab, et seda teooriat mainitakse esimest korda vaidlustatud otsuses. Seega rikkus komisjon kohustust anda huvitatud isikutele võimalus avaldada arvamust asjaolude kohta, millele komisjon tugineb.

65 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

Üldkohtu hinnang

66 Väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, et vastuväiteteatises peavad olema selgelt nimetatud kõik olulised asjaolud, millele komisjon selles menetluse etapis tugineb. Seda võib siiski teha kokkuvõtvalt ja otsus ei pea olema ilmtingimata vastuväiteteatise täpne koopia, sest vastuväiteteatis on ettevalmistav dokument, mille faktilised ja õiguslikud hinnangud on üksnes esialgsed (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs*. komisjon, punkt 67). Seega kuigi komisjon ei saa isikule süüks panna rikkumisi, mis erinevad vastuväiteteatises viidatud rikkumistest ning kuigi ta võib tugineda üksnes asjaoludele, mille suhtes on isikule antud võimalus oma seisukoht esitada, peab ta siiski arvesse võtma ka haldusmenetluses ilmsiks tulnud asjaolusid, et loobuda vastuväidetest, mis on osutunud vähe põhjendatuteks, või et korrastada ja täiendada nii õiguslikus kui faktilises plaanis oma argumentatsiooni nende vastuväidete toetuseks, millele ta kindlaks jääb (vt selle kohta Euroopa Kohtu 15. juuli 1970. aasta otsus kohtuasjas 41/69: ACF Chemiefarma *vs*. komisjon, EKL 1970, lk 661, punktid 92–94).

67 Käesolevas asjas tuleb möönda, et vastuväiteteatises ei märkinud komisjon sõnaselgelt, et teatamise ja arvepidamise mehhanism oli Euroopa tootjate hüvitis Jaapani tootjatele – keda peeti potentsiaalseteks usutavateks konkurentideks – selle eest, et nad täitsid ühiskokkulepet.

68 Kuid esiteks on vastuväiteteatises kirjeldatud faktilisi asjaolusid, millele see teooria põhineb. Nimelt on ühiskokkulepet ja teatamise ja arvepidamise mehhanismi kokkuvõtlikult kirjeldatud vastuväiteteatise punktides 100, 106 ja 110 ning nendel on üksikasjalikult peatutud selle dokumendi tagapool asuvates punktides. Samuti nähtub vastuväiteteatise punktist 120, et komisjoni arvates olid Jaapani tootjad EMP GIS projektide suhtes potentsiaalsed usutavad konkurendid.

69 Teiseks märgib hageja vastuväiteteatisele esitatud vastuse punktis 59, et komisjon viitas teatamise ja arvepidamise mehhanismile kui tõendile ühiskokkuleppe olemasolu kohta. Seega tuleb asuda seisukohale, et hageja sai sellest teatisest aru, millise tähtsuse komisjon väidetava rikkumise tõendamisel omistas teatamise ja arvepidamise mehhanismile. Samuti esitas hageja vastuväiteteatise vastuse punktides 59–64 üksikasjalikult oma seisukoha nimetatud mehhanismi tõendatuse ja selle asjassepuutuvuse kohta väidetava ühiskokkuleppe aspektist.

70 Seega tuleb asuda seisukohale, et vastuväiteteatise sisu võimaldas hagejal avaldada arvamust faktiliste asjaolude kohta, millel põhines selles teatises ja vaidlustatud otsuses esitatud komisjoni vastuväide.

71 Seetõttu tuleb viieteistkümnes väide tagasi lükata.

Esimene, kolmas ja neljas väide, mille kohaselt ei ole komisjon tõendanud hageja osalust väidetavas kartellis, komisjon on teinud vea, jättes kõrvale tõendid, mis selgitasid hageja puudumist Euroopa turult ja tema jaoks sellele sisenemise võimatust, ning et komisjon rikkus tõendamisreegleid, pöörates ümber tõendamiskoormise ja rikkudes nii süütuse presumptsiooni

72 Vastavalt kohtupraktikale tuleb komisjonil tõendada tema poolt kindlaks tehtud rikkumist ja esitada tõendid, mille alusel saab õiguslikult piisavalt tuvastada rikkumise koosseisu kuuluvate faktiliste asjaolude asetleidmist (vt Üldkohtu 27. septembri 2006. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ja T-61/02 OP: Dresdner Bank jt *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-3567, punkt 59 ja seal viidatud kohtupraktika).

73 Kahtluse korral tuleb kohtul eelistada ettevõtjat, kes on rikkumist tuvastava otsuse adressaat. Kohus ei saa seega järeldada, et komisjon on asjas õiguslikult piisavalt rikkumise toimepanemise tuvastanud, kui ta ise selles ikkagi kahtleb, eriti kui kohus menetleb hagiavaldust, milles palutakse trahvi määrav otsus tühistada (eespool punktis 72 viidatud kohtuotsus Dresdner Bank jt *vs.* komisjon, punkt 60).

74 Viimati nimetatud olukorras tuleb võtta arvesse süütuse presumptsiooni põhimõtet, sellisena nagu see tuleneb muu hulgas Roomas 4. novembril 1950 alla kirjutatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõikest 2, mis on üks ühenduse õiguse üldpõhimõtetest tulenevatest põhiõigustest. Mis puudutab

rikkumiste laadi ning nende eest mõistetavate karistuste laadi ja raskusastet, siis kohaldatakse süütuse presumptsiooni põhimõtet just ettevõtjatele kohalduvate konkurentsieeskirjade rikkumiste menetlustes, milles võidakse määrata trahve või karistusmakseid (vt selle kohta eespool punktis 72 viidatud kohtuotsus Dresdner Bank jt *vs.* komisjon, punkt 61 ja seal viidatud kohtupraktika).

75 Seega tuleb komisjonil esitada piisavalt täpseid ja üksteist toetavaid tõendeid, mille põhjal saab tuvastada, et rikkumine on toime pandud. Tuleb siiski rõhutada, et komisjoni esitatud iga tõend ei pea ilmtingimata vastama neile tingimustele rikkumise kõigi tunnuste osas. Piisab, kui neile tingimustele vastab tervikuna hinnatult kaudsete tõendite kogum, millele institutsioon tugineb (vt selle kohta eespool punktis 72 viidatud kohtuotsus Dresdner Bank jt *vs.* komisjon, punktid 62 ja 63 ning seal viidatud kohtupraktika).

76 Lisaks, arvestades, et konkurentsivastaste kokkulepete keeld on üldtuntud, ei saa komisjonilt nõuda, et ta esitaks tõendeid, millest selgelt nähtuks, et ettevõtjad on üksteisega kontakteerunud. Katkendlikke väheseid tõendeid, mis komisjoni valdusesse on sattunud, peab igal juhul saama täiendada nendest tehtavate järeldustega, mis võimaldavad visualiseerida asetleidnud olukorra. Konkurentsivastase tegevuse või kokkuleppe esinemist võib seega tuletada teatud arvust kokkusattumustest ja kaudsetest tõenditest, mis oma kogumis võivad – vastupidise loogilise selgituse puudumisel – olla käsitatavad tõendina konkurentsieeskirjade rikkumise kohta (vt selle kohta eespool punktis 72 viidatud kohtuotsus Dresdner Bank jt *vs.* komisjon, punktid 64 ja 65 ning seal viidatud kohtupraktika).

77 Hageja leiab selles küsimuses, et kohaldamisele ei kuulu enam paindlikumad tõendamisnõuded, mis on seotud komisjoni raskustega üritada tõendada rikkumist. Ta märgib esiteks, et viimastel aastatel on kartelle puudutavates asjades määratavad trahvid aina suurenenud, mis peab kindlasti mõjutama kontrolli intensiivsust komisjoni otsuste üle. Teiseks, arvestades koostööteatise olemasolu ja poolte poolt selle alusel

tehtavat koostööd, ei peaks tõendite hindamisel komisjonile enam jätma mingit kaalutlusruumi. Kolmandaks üritas komisjon selleks, et tuvastada käesolevas asjas EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 rikkumine, tugineda kokkuleppele GQ ehk dokumendile, mis kinnitab kartelli eksisteerimist väljaspool Euroopa Liitu.

78 Kuid nende hageja argumentidega ei saa nõustuda. Nimelt esiteks on tõsi, et trahvisummade suurenemisel võivad olla raskemad tagajärjed isikutele, kellele need trahvid määratakse. Kuid kuna komisjoni selline tegutsemissuund on üldteada, tähendab see, et ettevõtjad, kes end rikkumises süüdi tunnistavad, üritavad seda enam tagada, et esitataks nii vähe kasutatavaid tõendeid kui võimalik, mis muudab komisjoni ülesande raskemaks. Teiseks, selleks, et komisjon saaks rikkumise tõendamisel nõuetekohaselt tugineda leebusprogrammi raames huvitatud ettevõtjate poolt esitatud teabele, peavad need tõendid igal juhul vastama kohaldatava kohtupraktikaga kehtestatud kriteeriumidele. Seega ei pruugi leebusprogramm ise kindlasti lihtsustada komisjoni tööd. Kolmandaks on asjaolu, et kokkulepe GQ ei puudutanud Euroopa Liidu territooriumi, asjakohane argument selle elemendi tõendusliku väärtuse hindamisel. Kuid see ei mõjuta hinnangut komisjoni esitatud muude tõendite suhtes.

79 Lisaks, kui komisjon tugineb rikkumise asetleidmist järeldades aga üksnes asjassepuutuvate ettevõtjate käitumisele turul, siis piisab, kui viimased tõendavad, et esines asjaolusid, mis näitavad komisjoni tuvastatud fakte erinevas valguses ja mis võimaldavad seega anda faktidele teise usutava seletuse, mis erineb sellest, mille esitas komisjon,

järeldades, et ühenduse konkurentsiõigust on rikutud (vt selle kohta 8. juuli 2004. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00: JFE Engineering jt *vs.* komisjon, EKL 2004, lk II-2501, punkt 186 ja seal viidatud kohtupraktika).

80 Vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei ole see reegel kohaldatav kõigis asjades, kus rikkumine on tuvastatud ainult mittedokumentaalsete tõendite abil.

81 Nimelt mis puudutab tõendeid, millele võib EÜ artikli 81 rikkumise tuvastamiseks tugineda, siis kehtib ühenduse õiguses tõendite vaba esitamise põhimõte (Üldkohtu 8. juuli 2004. aasta otsus kohtuasjas T-50/00: Dalmine *vs.* komisjon, EKL 2004, lk II-2395, punkt 72). Eespool viidatud kohtupraktika on analoogia alusel kohaldatav EMP lepingu artiklile 53.

82 Seega, isegi kui dokumentaalsete tõendite puudumine võib olla asjassepuutuv tegur komisjoni viidatud kaudsete tõendite kogumi hindamisel, ei saa see üksi võimaldada ettevõtjal seada kahtluse alla komisjoni argumente ja esitada faktilistele asjaoludele alternatiivne seletus. Ta võib seda teha ainult juhul, kui komisjoni esitatud tõendite alusel ei ole võimalik rikkumise toimepanemist tuvastada kahtluseta ja ilma, et oleks vajalik tõlgendamine (vt selle kohta Üldkohtu 12. septembri 2007. aasta otsus kohtuasjas T-36/05: Coats Holdings ja Coats *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punkt 74).

83 Lisaks ei keela ükski säte ega ühenduse õiguse üldpõhimõte komisjonil ühe ettevõtja vastu tugineda kartellis osalenud teiste süüdistatavate ettevõtjate avaldustele. Vastasel juhul oleks komisjoni kohustust tõendada EÜ artiklit 81 rikkuvat käitumist võimatu täita ja see oleks vastuolus talle antud järelevalveülesandega selle üle, et nimetatud

sätteid järgitaks nõuetekohaselt (eespool punktis 79 viidatud kohtuotsus JFE Engineering jt *vs*. komisjon, punkt 192). Eespool viidatud kohtupraktika on analoogia alusel kohaldatav EMP lepingu artiklile 53.

84 Kuid kartellis osalemises süüdistatava ettevõtja avaldust, mille tõelevastavuse on vaidlustanud paljud teised puudutatud ettevõtjad, ei saa pidada piisavaks tõendiks viimati nimetatud ettevõtjate poolt konkurentsieeskirjade rikkumise toimepanemise kohta, kui selle toetuseks puuduvad muud tõendid, kuigi viimaste tõendusjõu tase võib avalduse usaldusväärsuse tõttu olla väiksem (eespool punktis 79 viidatud kohtuotsus JFE Engineering jt *vs*. komisjon, punktid 219 ja 220).

85 Mis puudutab erinevate tõendite tõenduslikku väärtust, siis tuleb esitatud tõendeid hinnata ainult ühe kriteeriumi alusel ja selleks on nende usaldusväärsus (eespool punktis 81 viidatud kohtuotsus Dalmine *vs.* komisjon, punkt 72).

86 Tõendamise üldreeglite kohaselt sõltub dokumendi usaldusväärsus ja seega tõenduslik väärtus selle päritolust, koostamise oludest, adressaadist ning selle sisust (Üldkohtu 15. märtsi 2000. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95: Cimenteries CBR jt *vs*. komisjon, EKL 2000, lk II-491, punktid 1053 ja 1838).

87 Avaldustest võib pidada eriti suure tõendusliku jõuga tõenditeks neid, mis on esiteks usaldusväärsed, teiseks tehtud ettevõtja enda nimel, kolmandaks tehtud isiku poolt, kellel on kutsetegevusest tulenev kohustus tegutseda ettevõtja huvides, neljandaks tehtud vastuolus avaldaja huvidega, viiendaks tehtud avalduse esemeks olevate

asjaolude otsese tunnistaja poolt ja kuuendaks esitatud kirjalikult, koostatuna tahtlikult ja pärast põhjalikku läbimõtlemist (vt selle kohta eespool punktis 79 viidatud kohtuotsus JFE Engineering jt *vs*. komisjon, punktid 205–210).

88 Lisaks, kuigi enamasti tuleb ebaseadusliku kartelli peamiste liikmete vabatahtlikesse tunnistustesse suhtuda teatud umbusaldusega, arvestades võimalust, millele viitavad hagejad, et need liikmed püüavad vähendada oma osa rikkumises ja suurendada teiste osa, ei pruugi koostööteatise alusel trahvi tühistamise või selle vähendamise taotlemine innustada süüks pandud kartelli teiste liikmete osaluse kohta moonutatud tõendite esitamist. Nimelt võib igasugune katse komisjoni eksitada seada kahtluse alla taotleja puhtsüdamlikkuse ja koostöö täielikkuse ning seetõttu seada ohtu võimaluse, et talle koostööteatist täielikult kohaldatakse (vt selle kohta Üldkohtu 16. novembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-120/04: Peróxidos Orgánicos *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-4441, punkt 70).

89 Samuti tuleb märkida, et moonutatud tõendite esitamise tagajärjed võivad olla seda raskemad, et ettevõtja avaldust, millele vastu vaieldakse, peavad toetama muud tõendid, nagu nähtub eespool punktist 84. Nimelt suurendab see riski, et nii komisjon kui teised puudutatud ettevõtjad teevad kindlaks mittetõesed avaldused.

90 Mis puudutab nende põhimõtete kohaldamist käesolevas asjas, siis tuleb kõigepealt meenutada, et vastavalt vaidlustatud otsuses tuvastatule oli ühiskokkulepe suuline kokkulepe, mis hõlmas esiteks Jaapani tootjate kohustust mitte siseneda GIS projektide turule EMP-s, teiseks Euroopa ettevõtjate kohustust mitte siseneda GIS projektide

turule Jaapanis, kolmandaks Euroopa tootjate kohustust teavitada Jaapani ettevõtjaid GIS projektidest Euroopa nendes riikides, mis ei olnud tootjariigid, ja arvata need projektid „Euroopa" ühiskvoodi hulka, mis oli ette nähtud kokkuleppes GQ. Komisjoni hinnangul oli teavitamise ja arvepidamise mehhanismi eesmärk pakkuda hüvitist Jaapani ettevõtjatele, keda Euroopa ettevõtjad käsitasid potentsiaalsete konkurentidena EMP turul.

91 Eespool punktis 90 loetletud ühiskokkuleppe erinevatest tingimustest on just see, et Jaapani tootjad kohustusid väidetavalt mitte sisenema GIS projektide turule EMP-s, peamine etteheide, mille komisjon hagejale teeb. Seega peab õiguslikult piisavalt olema tõendatud selle kohustuse olemasolu. Kuid ühiskokkuleppe muud tingimused – kui need on tõendatud – võivad samuti olla asjassepuutuvad kaudsete tõenditena, mis aitavad järeldada nendega seotud Jaapani ettevõtjate kohustuse olemasolu.

92 Hageja vaidleb esimeses väites vastu ühiskokkuleppe olemasolule ja tema osaluselle selles. Ta kritiseerib vaidlustatud otsuses komisjoni poolt viidatud mitme tõendi tõenduslikku väärtust ja viitab muudele tõenditele, millest tema hinnangul võib tuletada, et ühiskokkulepet ei olnud olemas. Hageja järeldab sellest, et vaidlustatud otsuse vastuvõtmisel ületas komisjon oma pädevust. Kolmandas väites lisab ta, et neid asjaolusid arvestades oli komisjon kohustatud nõustuma alternatiivse seletusega, miks Jaapani tootjaid EMP-s GIS projektide turul ei olnud, st et esinesid õiguslikud, tehnilised ja kaubanduslikud tõkked sellele turule sisenemiseks. Neljandas väites leiab hageja, et kuna komisjon ei tõendanud õiguslikult piisavalt ühiskokkuleppe olemasolu, pööras ta ümber tõendamiskoormise ja rikkus süütuse presumptsiooni põhimõtet.

93 Komisjon on seisukohal, et ühiskokkuleppe olemasolu ja eriti Jaapani tootjate kohustus mitte siseneda GIS projektide turule EMP-s on õiguslikult piisavalt tõendatud kaudsete tõendite kogumi kaudu, kuhu kuuluvad dokumentaalsed tõendid, ettevõtjate avaldused, ütlused ja tõendid kartelli tegeliku toimimise kohta. Seega on komisjon esiteks seisukohal, et hageja esitatud alternatiivne selgitus on asjakohatu, ning teiseks, et ta täitis oma tõendamiskohustuse ning järelikult järgis süütuse presumptsiooni põhimõtet.

94 Seega tuleb hinnata nende erinevate tõendite usaldusväärsust ja sisu, et kontrollida, kas komisjoni esitatud tõendeid üldiselt hinnates võib asuda kindlale seisukohale, et ühiskokkulepe oli olemas, ja seda ei saa kahtluse alla seada hageja esitatud tõenditega.

95 Hageja argumendid komisjoni volituste ületamise kohta ning ka kolmas ja neljas väide tuginevad eeldusel, et komisjon ei ole esitanud tõendeid ühiskokkuleppe olemasolu ja hageja selles osalemise kohta. Seega juhul, kui tagasi tuleb lükata hageja argumendid rikkumise toimepanemise tõendatuse ja tema selles osalemise kohta, tähendab see vältimatult esiteks seda, et komisjon on pädev tuvastatud rikkumise eest karistust määrama, teiseks seda, et eespool punktides 79–82 märgitut arvestades on hageja esitatud alternatiivne selgitus asjakohatu, ning lõpuks seda, et komisjon täitis tõendamiskoormise ja järelikult järgis süütuse presumptsiooni põhimõtet. Kui aga tuvastatakse, et hageja osalus väidetavas rikkumises ei ole vaidlustatud otsuses tõendatud, piisab sellest järeldusest üksi vaidlustatud otsuse tühistamiseks hagejat puudutavas osas.

ABB esitatud tõendid

– Poolte argumendid

96 Hageja leiab, et ABB nimel esitatud M. ütlused ei ole usaldusväärsed ega võimalda teha järeldusi ühiskokkuleppe olemasolu kohta.

97 Esiteks, kuna ABB-le oli antud tingimuslik kaitse trahvide eest, innustati teda esitama süüstavaid tõendeid. Lisaks oli M. teadlik asjaolust, et ABB huvides oli see, et ta ei vaidle vastu ühiskokkuleppe olemasolu teesile. Kuid ta teadis, et puudub risk, et tema avalduste tõttu võidakse tema vastu esitada tsiviilhagi, ning ta oli kindel, et tema ütluste osas ei toimu vastandamist. Samuti oli ilmne, et M. avaldused ei avalda ABB-le täiendavat kahjulikku mõju, sest nimetatud ettevõtja vastutus oli tõendatud muude tõenditega.

98 ABB tahe esitada süüstavaid tõendeid tuli ilmsiks M. intervjuul ABB esindaja sekkumiste näol, mis toimusid Mayri avalduste parandamiseks ja täpsustamiseks ning teatud momendil vastas see esindaja lausa ise komisjoni küsimustele.

99 Teiseks andis M. ütlusi rohkem kui 18 kuud pärast ABB esitatud trahvide eest kaitse saamise taotlust.

100 Kolmandaks on M. ütlused pigem lihtsalt ühe ABB endise töötaja ütlused kui ABB nimel esitatud avaldus. Hageja andmetel oli see tunnistaja intervjuu andmise ajal pensionil ning ta ei olnud kohustatud tegutsema ABB huvides.

101 Neljandaks ei andnud M. oma suulisi ütlusi pärast põhjalikku läbimõtlemist. Kuna M. esitas haldusmenetluse jooksul mitmeid avaldusi, tuleb tema esitatud teavet pidada ka pidevalt muutuvate avalduste seeriaks, mitte üheks ütluseks, mida peale järelemõtlemist parandati. Lisaks tähendab see, et selle tunnistaja varasemaid avaldusi hagejale ei edastatud ja et need ei sisaldanud tõendeid ühiskokkuleppe kohta, mis aga nõrgestab selle tunnistaja hilisemate avalduste usaldusväärsust.

102 Viiendaks, isegi kui M. oli väidetava kartelli teatud aspektide otseseks tunnistajaks, ei võtnud ta osa ühestki ühiskokkulepet puudutavast arutelust, eriti aga ei olnud ta selle kokkuleppe sõlmimise juures, mis tähendab, et selles küsimuses ei ole ta otsene tunnistaja.

103 Kuuendaks, M. ütlused on ühiskokkuleppe sõlmimise, sisu ja täitmise osas umbkaudsed ega nimeta ära ühtegi koosolekut või arutelu. Hageja hinnangul on M. avaldused selle kokkuleppe teemal pigem isiklik arvamus kui ühe kokkuleppe faktiliste asjaolude täielik ja vastuoludeta ülevaade.

104 Seitsmendaks ei toeta M. ütluseid asjakohased kirjalikud tõendid, vaid nendega on vastuolus nii kokkulepe GQ, kokkulepe EQ kui ka muud ütlused. Lisaks ei ole selle tunnistaja avaldused kooskõlas ABB muude avaldustega ning on vastuolus tõenditega, mille esitasid kartelli teised liikmed.

105 Eriti toonitab hageja, et 11. märtsil 2004 ABB esitatud trahvide eest kaitse saamise taotlus ei sisaldanud sellist ühiskokkuleppe kirjeldust, mis esitati vaidlustatud otsuses, sest ABB avaldustest ei saanud välja lugeda, et ta oli endale võtnud kohustuse Euroopa turule mitte minna. Samuti avaldas ABB üks teine töötaja V.-A., et M. teavitas teda sellest, et Euroopa ja Põhja-Ameerika ei kuulunud kartelli kohaldamisalasse.

106 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

107 Esiteks tuleneb eespool punktidest 88 ja 89, et trahvide eest kaitset taotlenud ettevõtja esitatud tõenditesse ei tule kohe automaatselt ettevaatlikult suhtuda. Mis puudutab konkreetselt ütlusi, siis on muidugi võimalik, et ettevõtja töötajad, kes on kohustatud tegutsema ettevõtja huvides, tahavad samuti esitada võimalikult palju süüstavaid tõendeid, arvestades ka, et nende koostöö menetluses võib avaldada positiivset mõju nende karjäärile. Kuid isegi kui see on nii, on need töötajad samuti teadlikud negatiivsetest tagajärgedest, mis võivad olla väärade asjaolude esitamisel, mis on teiste tõenditega kooskõla nõude tõttu eriti tundlik küsimus.

108 Lisaks ei saa järeldada, et asjassepuutuvad ütlused ei saanud ABB-le kahjustavalt mõjuda. Kuna need tõendid esitati nimelt enne vastuväiteteatise saatmist, ei saanud ABB, tema töötajad ega tema endine töötaja olla kindlad, milline on ABB-le ettheidetavate vastuväidete ulatus ja täpne sisu.

109 Mis puudutab M-i, siis märgib hageja õigesti, et endine töötaja ei ole haldusmenetluses vabatahtliku koostöö tegemise seisukohast enam põhimõtteliselt kohustatud tegutsema oma endise tööandja huvides. Kuid see asjaolu tähendab ka, et üldjuhul puudub tal huvi esitada selles menetluses ebatäpseid andmeid, sõltumata sellest, kas tema vastu võidakse esitada tsiviilhagi või kas ta teadis, et tema ütluste osas ei toimu vastandamist.

110 Samuti on tõsi, et ABB sõltumatu nõustaja sekkus M. intervjuusse teatud kindlas kohas, pakkudes, et võib olla oli Euroopa turule tulek Jaapani tootjatele tulus, kuid M. ei olnud selles veendunud. Seetõttu tuleb asuda seisukohale, et M. väljendas kahtlust sellise sammu äriliste huvide suhtes ja seda asjaolu tuleb võtta arvesse tema ütluste sisule hinnangu andmisel. Kuid hageja ei selgita, mil määral see ABB sõltumatu nõustaja sekkumine mõjutas M. ütluste usaldusväärsust teistes küsimustes.

111 Teiseks, asjaolu, et ABB poolt trahvide eest kaitse saamise taotluse esitamise ja M. intervjuu vahele jäi teatud ajavahemik, ei sea samuti iseenesest kahtluse alla tema ütluste tõenduslikku väärtust. Nimelt on õigustatud see, et komisjon kogub uurimise käigus täiendavaid tõendeid, et tema käsutuses oleksid kõik asjassepuutuvad tõendid selleks, et hinnata rikkumise toimepanemist, eriti ettevõtjate seisukohtade aspektist. Kuid ajavahemik ütluste andmise ja nende asjaolude asetleidmise vahel, mille kohta need ütlused käivad, võib olla asjassepuutuv ütluse usaldusväärsuse hindamisel, kuna tunnistajad saavad üldjuhul anda üksikasjalikumaid ja usutavamaid ütlusi hiljuti toimunud sündmuste kohta. Samas ei ole käesolevas asjas ajavahemik kolm aastat ja kolm kuud, mis möödus M. tegevuse lõpetamisest kartellis kuni tema ütluste esitamiseni, piisavalt pikk aeg, et see mõjutaks nende ütluste usaldusväärsust.

112 Kolmandaks ei nähtu, et M. väljendas end ABB ametliku esindajana. Kõigepealt tundub, et see roll oli peamiselt ABB sõltumatutel nõustajatel. Edasi, nagu on täheldatud eespool punktis 109, ei olnud M. ütluste andmise ajal enam põhimõtteliselt kohustatud tegutsema oma endise tööandja huvides ning puuduvad ka kaudsed tõendid selle kohta, et ta oleks intervjuuks süstemaatiliselt ette valmistanud, kontsuleerides selleks ABB teiste töötajatega või uurides tema valduses olevaid dokumente. Lõpuks ei puudutanud komisjoni poolt intervjuudel esitatud küsimused ABB ametlikku seisukohta tõstatud teemadel, vaid pigem M. personaalseid teadmisi.

113 Neljandaks, hageja väidab õigesti, et vaidlusalused M. ütlused ei paista olevat antud pärast põhjalikku läbimõtlemist, samuti ei ole neid pärast järelemõtlemist ja täiendavat kontrolli parandatud. Nimelt anti need ütlused suuliselt ja puuduvad tõendid selle kohta, et komisjon oleks M-le eelnevalt esitanud kirjalikke küsimusi või et M. oleks kontrollinud ja parandanud hiljem oma avaldusi ühiskokkuleppe ja EMP turule tulemise tõkete kohta.

114 Kuid asjaolu, et M. esitas mitu järjestikust avaldust, millele kõigile komisjon ei tuginenud, ei sea kahtluse alla nende ütluste usaldusväärsust. Nimelt on esiteks loomulik, et tunnistaja avaldab järjest arvamust teatud teema erinevate aspektide ja üksikasjade kohta, ja teiseks, et osa tema avaldusi ei ole komisjoni uurimise eseme seisukohast asjassepuutuvad või on seotud faktiliste asjaoludega, mis on juba muude tõendite abil veenvamalt tuvastatud.

115 Viiendaks, tagasi tuleb lükata hageja argument, et M. ütlused ei ole otsene tõend. Nimelt oli M. üks ABB esindajatest kartellis aastatel 1988–2002 ehk peaaegu kogu

kartelli toimimise jooksul, ning ABB ise oli kartelli üks peamistest liikmetest. M. oli seega otsene ja eelistatud tunnistaja asjaolude suhtes, mille kohta ta ütlusi andis.

116 Tuleb möönda, et oma ütlustes kinnitas M., et ta ei olnud ühiskokkuleppe sõlmimise juures. Vastates küsimusele, kas ühiskokkuleppe teema tõstetati koosolekutel, millel ta osales, märkis M. samuti, et seda ei olnud vaja tõstatada, sest ühiskokkulepe eksisteeris seda mainimata. Kuid need asjaolud ei sea kahtluse alla M. ütluste tõenduslikku väärtust. Nimelt esiteks võib tunnistaja igati tõendada kaua kestnud ilmingut isegi siis, kui ta ei olnud selle alguse juures. Teiseks, kuigi M. avaldas, et nendel koosolekutel, millel ta osales, ühiskokkuleppe teemat otseselt ei arutatud, tuleneb tema ütlustest, et tema hinnangul oli see nii seetõttu, et selle kokkuleppe sisu oli kartelli liikmetele selge, seda aktsepteeriti ja täideti, ilma et otsene arutelu oleks olnud vajalik.

117 Kuuendaks, mis puudutab M. ütluste sisu, siis avaldas ta, et enne kokkulepet GQ kehtis Jaapani ja Euroopa tootjate vahel kodumaiste turgude vastastikuse kaitse kokkulepe, et see kokkulepe oli vajalik tingimus teiste regioonide suhtes kokkulepete sõlmimiseks ja et nende reeglite järgimine tähendas, et Jaapani tootjad ei tulnud Euroopa tootjate kodumaistele turgudele isegi siis, kui nad olid selleks tehniliselt võimelised. M. selgitas sellega seoses teatamise ja arvepidamise mehhanismi ja ka seda, et need kaks tootjate gruppi ei arutanud omavahel GIS projekte tootjariikides ja neid projekte ei arvatud kokkuleppega GQ ette nähtud kvootide hulka.

118 Seega kinnitavad M. avaldused komisjoni tuvastatud ühiskokkuleppe olemasolu ning neid ei saa pidada üldsõnaliseks, personaalset seisukohta väljendavaks arvamuseks, sest need täpsustavad kokkuleppe kestust, sisu ja pooli. See, et nimetatud kokkuleppe

täitmise kohta täpsustused puuduvad, et ole üllatav, arvestades, et kokkuleppe poolte peamine kohustus oli mitte tegutseda aktiivselt teatud turul. Lisaks kirjeldas M. seda ühiskokkuleppe osa, mis nõudis rakendusmeetmeid, nimelt teatamise ja arvepidamise mehhanismi.

119 Seitsmendaks, küsimust, kas M. ütlusi toetavad muud tõendid, nagu nõuab eespool punktis 84 viidatud kohtupraktika, ja kas teiste ettevõtjate esitatud tõendid, kokkulepe GQ või kokkulepe EQ seavad need ütlused kahtluse alla, käsitatakse tagapool punktides 129–195.

120 Mis puudutab M. ütluste väidetavat vastuolu ABB esitatud muude tõenditega, siis märkis viimane 11. märtsi 2004. aasta seisukohtades selgelt ära sellise ühiskokkuleppe olemasolu, mille alusel kaks Jaapani tootjat olid võtnud endale kohustuse mitte esitada pakkumisi Euroopa projektide hankemenetlustes ja Euroopa tootjad kohustuse mitte esitada pakkumisi Jaapani projektide hankemenetlustes.

121 Neid asjaolusid arvestades on loomulik, et ABB viitas kahele Jaapani äriühingule, nimelt Japan AE Power Systems Corp-le ja TM T & D-le, kuna nende avalduste tegemise ajal oli Fuji, Hitachi, hageja ja Toshiba GIS-de alane tegevus koondatud nendesse kahte ühiselt kontrollitavasse äriühingusse. Seega võis komisjon seda avaldust tõlgendada nii, et selle kohaselt olid need ettevõtted ise ühiskokkuleppe poolteks. Nimelt oli ABB oma 3. märtsi 2004. aasta esialgses taotluses juba täpsustanud, et talle

teadaolevalt oli kartell eksisteerinud juba enam kui kümme aastat, mis tähendas, et see loodi palju varem kui toimus Japan AE Power Systemsi ja TM T & D asutamine.

122 Mis puudutab ABB töötajate ütlusi, siis avaldas Wi., et Jaapani ettevõtjaid ei olnud Euroopa turul Euroopa ja Jaapani turgude kaitsmise süsteemi tõttu, mille ajendas see, et kumbki tootjagrupp ei tahtnud, et teine tema kodumaisele turule tuleb. P. viitas Jaapani ettevõtjatega sõlmitud ühiskokkuleppele, mille alusel viimased ei tulnud Euroopa turule ja Euroopa ettevõtjad ei läinud Jaapani turule. Seega kinnitavad W. ja P. ütlused ühiskokkuleppe olemasolu.

123 Sama tuleb järeldada ka ütluste kohta, mille andis V.-A. Kui viimaselt küsiti, kas ta oli teadlik mis tahes kokkuleppest Euroopa ja Jaapani tootjate vahel, vastas ta sellele viitega Jaapani ja Euroopa tootjate vahelisele lepingule, mille alusel Euroopa ettevõtjad kohustusid mitte „ründama" Jaapani ettevõtjaid Jaapani turul ja vastupidi. Lisaks avaldas V.-A., et ta osales Euroopa ettevõtjate ja ühe Jaapani ettevõtja esindaja konkreetses arutelus selle kokkuleppe järgimise teemal ja et see arutelu oli tekkinud seoses Jaapani ettevõtjate katsetega tulla Euroopa turule.

124 Mis puudutab teatud territooriumide väidetavat välistamist ülemaailmse kartelli kohaldamisalast, siis avaldas V.-A. selle kohta esiteks, et Põhja-Ameerika välistati konkreetsel põhjusel, nimelt kartelli avastamise korral määratavate karistuste riski tõttu. Teiseks selgitas ta, et Lääne-Euroopa riikide välistamine tähendas, et asjassepuutuvaid GIS projekte ei arutanud Euroopa tootja nendel koosolekutel, millel tema osales

– st ülemaailmse kartelli koosolekutel, mis toimusid varem kokkuleppe GQ ja kokkuleppe EQ alusel –, vaid kusagil mujal. Need avaldused on igati kooskõlas M. ütlustega.

125 Kuid tuleb möönda, et nagu on märgitud eespool punktis 110, ei olnud M. veendunud, et Jaapani tootjatele oli äriliselt tulus Euroopa GIS projektide turule tulla. Kuid M. seisukoht, mida jagas P., ei muuda asjaolu, et ABB neli tunnistajat ja ABB ise arvasid, et Jaapani ettevõtjad olid endale võtnud kohutuse mitte tulla EMP turule, kuigi nad olid selleks tehniliselt võimelised.

126 Kokkuvõtteks tuleb järeldada, et ABB esitatud avaldused ja ütlused on ühiskokkuleppe olemasolu tõendavad tõendid. Samuti on nad kooskõlalised ühiskokkuleppe olemasolu ja põhisisu küsimuses.

127 ABB avaldused on ka antud ettevõtja nimel ning nende sisust nähtub, et need põhinevad äriühingusisesel uurimisel ja aruteludel selle ettevõtja töötajatega. Seega tuleb asuda seisukohale, et neil on teatud tõenduslik väärtus.

128 Asjassepuutuva nelja tunnistaja avaldused on usaldusväärsed, sest need on teinud isikud, kes olid otsesteks tunnistajateks asjaoludele, mille kohta nad ütlusi andsid, ning käesoleva asja asjaoludest ei nähtu, et nimetatud tunnistajatel oleks olnud põhjust anda valeütlusi. Seega on neil suur tõenduslik väärtus.

ABB esitatud tõendeid toetavad tõendid

– Poolte argumendid

129 Hageja leiab, et käesolevas asjas ei ole piisavalt ABB tõendeid toetavaid tõendeid.

130 Esiteks ei ole Fuji poolt vastuväiteteatise vastuses esitatud avaldused tema huvidega otseselt vastuolus ning seega ei saa need olla ühiskokkuleppe olemasolu toetavad tõendid. Fuji märkis ära ka selle, et ta ei olnud Euroopa GIS projektide turul majanduslike ja tehniliste takistuste tõttu. Samuti võis seetõttu, et Fuji ei osalenud kõigil kokkuleppe GQ koosolekutel, jääda talle teistsugune mulje kui teistel pooltel, kes arvasid, et ühiskokkulepet ei eksisteerinud.

131 Teiseks, see, et Hitachi lükkas tagasi Alstomi poolt 2002. aasta juulis esitatud ettepaneku sõlmida kokkulepe Euroopa GIS projektide kohta, mis puudutaks nii Keskkui Ida-Euroopat, ei ole tõend ühiskokkuleppe olemasolu kohta. Hageja hinnangul jättis komisjon arvesse võtmata Hitachi viited kaubanduslikele tõketele, mis piiras Jaapani tootjate kohalolekut Euroopa turul. Lisaks, isegi kui eeldada, et ühiskokkulepe oli kokkuleppe GQ toimimise seisukohast keskse tähtsusega, oleks Euroopa turu eraldamisest keeldumine viinud kogu kokkuleppe kokkuvarisemiseni. Kuid seda ei toimunud.

132 Kolmandaks ei ole käesolevas asjas tähtsust sellel, et Areva ja Alstom ühiskokkuleppele vastu ei vaielnud.

133 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

134 Esiteks, vastuses vastuväiteteatisele avaldas Fuji, et ta oli teadlik ühiskokkuleppest, mille alusel Jaapani tootjad ei püüdnud Euroopa turule tulla, täpsustades, et peamine põhjus, miks Fujit EMP turul ei olnud, oli see, et ta ei olnud Euroopas suur ja usaldusäärne GIS-dega varustaja.

135 Kuid kuna Fuji tunnistas vähemalt kaudselt, et tema puudumine Euroopa turult oli osaliselt seotud ühiskokkuleppega, tunnistas ta üles asjaolu, mida komisjon võis kasutada teda süüstava tõendina. Seega on vastupidi hageja poolt väidetule Fuji avaldus tema huvidega vastuolus, sest Fuji tunnistas kaudselt üles rikkumises osalemise.

136 On tõsi, et Fuji avaldus on suhteliselt umbmäärane, sest see ettevõtja viitab vaid sellele, et Jaapani tootjad olid kohustatud Euroopa turule mitte tulema. Kuid seda väites toetas Fuji peamist asjaolu, mis tuleneb ABB esitatud tõenditest ja mida komisjon Jaapani tootjatele ette heidab. Seega ei ole see avaldus käesolevas asjas asjassepuutumatu.

137 Samuti tuleb märkida, et Fujil oli kartellis teisejärguline roll, nagu sisuliselt väidab ka hageja. Nagu nähtub ka vaidlustatud otsuse põhjendusest 150, oli Fuji ainus Jaapani ettevõtja, kes ei olnud Jaapani tootjate grupi selle komitee liige, mis kokkuleppe GQ kohaselt vastutas kahe tootjate grupi vahelise kooskõlastatud tegevuse eest. Tuleb asuda seisukohale, et ettevõtja, kellel on kartellis teisejärguline roll, on üldjuhul teadlik kartelli moodustavate kokkulepete põhisisust, isegi kui ta ei ole teadlik kartelli toimimise üksikasjadest ja kartelliga seoses toimuvast kogu teabevahetusest.

138 Lisaks on tõsi, et oma avalduses viitas Fuji EMP turule pääsemise tehnilistele ja ärilistele takistustele. Kuid nendele takistustele ei viidatud kui ainsatele põhjustele, miks Fujit sellel turul ei olnud, vaid kui peamisele põhjusele. Viidates erinevatele takistustele, viitas Fuji oma väiksele ülemaailmsele turuosale, mis seadis ta ebasoodsasse olukorda võrreldes tema nii Euroopa kui Jaapani suuremate konkurentidega. Seega ei tundu, et tema argumentatsiooni selle küsimuses võiks üle kanda teistele Jaapani tootjatele.

139 Arvestades eeltoodut, tuleb järeldada, et vastuväiteteatise vastuses esitatud Fuji avaldus toetab ABB avaldusi ühiskokkuleppe olemasolu teemal, kuigi selle tõenduslik väärtus on piiratud.

140 Vaidlustatud otsuse põhjendusest 127 nähtub, et 10. juuli 2002. aasta koosolekul, kus arutati kartelli toimimismeetodite muudatusi pärast seda, kui Siemens ja Hitachi kartelli tagasi tulid, tegi Alstom ettepaneku, et Euroopa tootjad jääksid Euroopasse ja

Jaapani tootjad Jaapanisse ega üritaks tulla Euroopa turule. Lisaks on selles põhjenduses täpsustatud, et järgmisel, 15. juuli 2002. aasta koosolekul märkis Hitachi esindaja, et tema selle ettepanekuga ei nõustu, et Euroopa tootjad reageerisid deklaratsiooniga, et Euroopa, sealhulgas Kesk- ja Ida-Euroopa, on nende turg ja nad kavatsevad hoida seni Lääne-Euroopas kohaldatud hinda, samuti teatasid nad, et seda küsimust arutatakse hiljem, kuigi seda ei tehtud.

141 Esmapilgul jätab see 10. ja 15. juuli 2002. aasta koosolekute kokkuvõte, mis põhineb Hitachi esitatud tõenditel, mulje, et Alstom tõesti tegi uue kokkuleppe sõlmimise ettepaneku, mille Hitachi tagasi lükkas ja mida hiljem uuesti ei arutatud, mis tähendab, et vähemalt alates 2002. aasta juulist ei eksisteerinud ühtegi kokkulepet Jaapani tootjate tegevuse kohta EMP turul.

142 Kuid 15. juuli 2002. aasta koosoleku kokkuvõttest tuleneb esiteks, et Hitachi ei lükanud tagasi turgude jagamise ideed, vaid lihtsalt konkreetse Alstomi ettepaneku. Teiseks, kokkuvõttes on märgitud, et Hitachi tõi esile, et Euroopa tootjate avaldused hõlmasid Kesk- ja Ida-Euroopat, mis lubab aga arvata, et tema vastuseis oli seotud selle konkreetse aspektiga, mitte olukorraga Lääne-Euroopas.

143 Samuti tuleb märkida, et Alstomi poolt asjassepuutuva ettepaneku tegemine seab kahtluse alla hageja ja Hitachi argumentatsiooni EMP turu konkurentsiolukorra kohta. Nimelt kui eeldada, nagu teevad hageja ja Hitachi, et Jaapani tootjaid ei võetud ületamatute turulepääsu piirangute tõttu EMP turul usutavate konkurentidena, oleks

seda turgu puudutav kokkulepe olnud tõesti kasutu. Sel juhul ei oleks Euroopa tootjatel, kes tänu oma eelisolukorrale Euroopas olid sellest asjaolust teadlikud, mingit põhjust eespool viidatud kokkulepet välja pakkuda. Hitachi esitatud kokkuvõttest nähtub aga, et Alstomi ettepanek käis nii EMP turu kui Kesk- ja Ida-Euroopa turu kohta.

144 Neid asjaolusid arvestades tuleb toetada tõlgendust, et 10. juuli 2002. aasta koosolekul tegi Alstom ettepaneku komisjoni viidatud ühiskokkuleppe kohaldamisala laiendamise kohta Kesk- ja Ida-Euroopale.

145 Esiteks tähendab see tõlgendus, et Alstomi ettepanek on tõend selle kohta, et ettepaneku tegemise ajal oli ühiskokkulepe juba olemas. Teiseks ei saa selle ettepaneku tagasilükkamist Hitachi poolt pidada ühiskokkuleppe enda tagasilükkamiseks, vaid ainult selle kohaldamisala laiendamisest keeldumiseks. Seega põhineb hageja argument, et kokkulepe GQ pidi pärast 15. juuli 2002. aasta koosolekut „kokku varisema", vääral eeldusel.

146 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb asuda seisukohale, et Alstomi poolt 10. juuli 2002. aasta koosolekul tehtud ettepanek toetab ABB esitatud tõendeid.

147 Kolmandaks, nagu on juba märgitud eespool punktis 50, ei saa Alstomi ja Areva väidetavat neutraalset positsiooni tõlgendada tõendina ühiskokkuleppe olemasolu kohta. Seega ei ole see asjaolu käsitatav ABB esitatud tõendeid toetava tõendina.

Teatamise ja arvepidamise mehhanism

– Poolte argumendid

148 Hageja väidab, et teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu on ebatõenäoline ning see ei ole tõendatud.

149 Esiteks ei võetud Jaapani tootjaid Euroopa turul konkurentsiohuna, mistõttu ei olnud neile tarvis selle mehhanismi kaudu ka hüvitist pakkuda. Hageja leiab, et kui teatamise eesmärk oli võimaldada arvepidamist, ei olnud Euroopa tootjad motiveeritud seda tegema.

150 Teiseks, arvestades kokkuleppe GQ konkreetset laadi, on ebatõenäoline, et kokkulepe ise või hilisemad dokumendid ei sisalda viidet teatamise ja arvepidamise mehhanismile.

151 Kolmandaks lähtutakse komisjoni teesis kohustuslikust ja süstemaatilisest teatamisest, sest Jaapani tootjatel oli võimalik arvepidamist järgida ja kontrollida ainult mehhanismi abil, mis kattis vähemalt suure osa asjassepuutuvatest GIS projektidest. Kuid käesolevas asjas ei ole komisjon õiguslikult piisavalt tõendanud teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu ega selle süstemaatilisust.

152 Selle kohta märkisid M. ja P. oma ütlustes, et Jaapani tootjatega ei arutatud Euroopa GIS projektide nimekirju ja nende projektide teostaja määramist. Lisaks ei võimaldanud need nimekirjad tuvastada, et toimus süstemaatiline teatamine.

153 Hitachi avaldused tema trahvi vähendamise või määramata jätmise taotluses ning vastuses vastuväiteteatisele on aga ainult selle ettevõtja poolt asjaoludele antud tõlgendus. Igal juhul ei puudutanud need avaldused ajavahemikku pärast Hitachi poolt kartellis osalemise katkestamist 1999. aastal. Lisaks esitas Hitachi vastuväiteteatisele täiendava vastuse, milles taheti vähendada tema algses vastuses tehtud avalduste väärtust. Arvestades Hitachi esitatud trahvi vähendamise või määramata jätmise taotluse täpsuse taset, olid hiljem esitatud asjakohased avaldused täiesti ka ebausaldusväärsed.

154 Lisaks tunnistab komisjon ka ise vaidlustatud otsuse põhjendustes 148 ja 162, et teatamine ei saanud toimuda regulaarselt. Fuji kinnitas seda aspekti oma vastuses vastuväiteteatisele ja Hitachi ei vaielnud sellele vastu teatamise ja arvepidamise kohta esitatud avalduses. Mis puudutab kokkuleppe EQ sisu, siis väidab hageja esiteks, et ta ei olnud selle dokumendi olemasolust teadlik ning see ei ole tema suhtes seega asjassepuutuv. Teiseks, vastavalt selle kokkuleppe lisale 2 oli Euroopa GIS projektidest Jaapani tootjatele teatamine vabatahtlik, mitte kohustuslik.

155 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

156 Kõigepealt tuleb märkida, et komisjoni argumendid teatamise ja arvepidamise mehhanismi kohta ei põhine ainult teesil, et Jaapani tootjaid võeti EMP turul arvestatavate konkurentidena. Nimelt on komisjon seisukohal, et ta on kogunud piisavalt positiivseid tõendeid selle mehhanismi olemasolu kohta. Seda arvestades tuleb uurida nende tõendite tõenduslikku väärtust, millele komisjon tugineb, et kontrollida, kas need tõendavad õiguslikult piisavalt teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu.

157 Mitte mingid tõendid ei toeta hageja argumenti, et kui teatamise eesmärk oli võimaldada arvepidamist, ei olnud Euroopa tootjad motiveeritud seda tegema. See põhineb ainult teatamise ja arvepidamise mehhanismile kui eraldiseisvale elemendile antud hinnangul. See lähenemine ei vasta eespool punktis 90 kokkuvõtlikult esitatud komisjoni seisukohale, mille kohaselt oli see mehhanism osa ühiskokkuleppe üldisemast raamistikust.

158 Teiseks, kuigi teavitamise ja arvepidamise mehhanism nõuab teatud rakendusmeetmeid, ei olnud need eriti keerukad, sest need seisnesid peamiselt selles, et Euroopa grupp edastas teatud andmeid Jaapani grupile ja seda ka paralleelselt teabevahetusega, mis toimus kokkuleppe GQ alusel EMP-st väljaspool teostatavate GIS projektide suhtes. Seega ei tundu, et need meetmed või teatamise ja arvepidamise mehhanism ise oleks nõudnud kindlasti kirjaliku dokumendi olemasolu, arvestades ka kartelli liikmete tahet vähendada selle ilmsikstuleku riski, millest annavad tunnistust korralduslikud ja tehnilised ettevaatusabinõud, millele viidati vaidlustatud otsuse põhjendustes 170–176.

159 Kolmandaks, oma ütlustes kinnitas M. selgelt teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu. Ta avaldas ka, et see mehhanism ei puudutanud GIS projekte tootjariikides, st Jaapanis ja teatud Euroopa riikides.

160 Sellise mehhanismi olemasolu, mille alusel EMP-s teostatavate GIS projektide väärtus arvati kokkuleppes GQ ette nähtud ülemaailmse kvoodi hulka, kinnitati ka ABB avaldustes.

161 Kuid nagu väidab ka hageja, ei nähtu ABB esitatud projektide nimekirjast, et Jaapani tootjatele edastati regulaarselt teavet EMP-s teostatavate GIS projektid kohta. Seetõttu ei ole ka see nimekiri tõend teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu kohta.

162 Mis puudutab Hitachi esitatud tõendeid, siis tuleb märkida, et kui avaldust – mille kohaselt Siemens lasi regulaarselt ringlusesse tabeli, milles oli skeemina esitatud osa GIS projektidest, mis kartelli erinevatele liikmetele teostamiseks oli määratud – tõlgendada koos lausetega, mis sellele vahetult eelnesid, siis viitab see avaldus GIS projektidele väljaspool EMP-d. Seetõttu on ka see avaldus komisjoni viidatud teatamise ja arvepidamise mehhanismi tõendamise seisukohast asjassepuutumatu, sest see käib EMP-s teostatavate GIS projektide kohta.

163 Samas avaldas Hitachi vastuses vastuväiteteatisele, et enne kui ta 1999. aastal kartellis osalemise peatas, teavitasid Euroopa tootjad Jaapani tootjaid nende GIS projektide üksikasjadest, mida nad Euroopas alles teostama hakkasid, et neid projekte võetaks arvesse kahele tootjate grupile väljaspool EMP-d teostatavate GIS projektide kvoodi määramisel vastavalt kokkuleppele GQ.

164 See avaldus kinnitab selgelt komisjoni viidatud teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu kuni 1999. aastani. Lisaks on selle avalduse tõenduslik väärtus suur kahel põhjusel. Esiteks on see vastuolus Hitachi huvidega, kuna see viitab seosele EMP-s toimunud kooskõlastatud tegevuse ja Jaapani tootjate vahel ning on seetõttu süüstav tõend. Teiseks tuleneb vastuväiteteatise vastuse asjakohasest lõigust, et Hitachi ei olnud teadlik järeldustest, mis sellest avaldusest teha võidakse.

165 Lisaks, nagu on märgitud eespool punktis 54, ei puudutanud Hitachi vastuväiteteatise täiendavas vastuses uuesti oma nende avalduste faktilist sisu, mis käsitlesid teatamise ja arvepidamise mehhanismi.

166 Asjaolu, et Hitachi ei maininud teatamise ja arvepidamise mehhanismi oma trahvi vähendamise või määramata jätmise taotluses, mis eelnes vastuväiteteatise vastusele, ei vähenda selle ettevõtja poolt nimetatud mehhanismi kohta tehtud avalduste tõenduslikku väärtust. Nimelt on loomulik, et menetluse käigus täpsustab ettevõtja oma seisukohta juhtumi teatud asjaolude kohta, eriti pärast seda, kui on saadetud vastuväiteteatis, milles on ametlikult esitatud need vastuväited ja asjaolud, millele komisjon tugineb.

167 Fuji avaldas omalt poolt vastuväiteteatise vastuses, et teavet GIS projektide jaotamise kohta nendes Euroopa riikides, mis ei kuulunud kokkuleppe GQ kohaldamisalasse, ei edastatud Jaapani tootjatele süstemaatiliselt, ja seetõttu ei olnud Fuji teadlik kokkuleppe EQ toimimisest.

168 Kuid esiteks tuleb märkida, et Fuji võetud seisukoht ei ole vastuolus nende huvidega, sest ta vaidlustab EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 mis tahes rikkumise toimepanemise. Seetõttu on sellel väiksem tõenduslik väärtus kui ABB ja Hitachi esitatud asjakohastel tõenditel. Teiseks tuleb märkida, et Fuji teisejärgulise rolliga kartellis, mida tuletatakse meelde eespool punktis 137, võib seletada seda, miks Fujile ei edastatud kogu Euroopa tootjate grupilt pärinevat teavet. See asjaolu seab ka selles küsimuses kahtluse alla Fuji avalduste usaldusväärsuse võrreldes tõenditega, mille esitasid ABB ja Hitachi, kes kuulusid nende vastavate gruppide komiteedesse ja olid seetõttu kartelli toimimise üksikasjadega tihedamalt seotud.

169 Mis puudutab kokkulepet EQ, siis on selle lisa 2 osa „E (E-Members)" punktis 4 märgitud, et Euroopa tootjad „otsustavad, kas Euroopa projektidest [Jaapani tootjate grupile] teatada". Lisa 2 kontekstist tuleneb, et teave tuleb edastada enne GIS projekti teostamiseks andmist.

170 Kuid eespool nimetatud tingimus ei puuduta juba väljajagatud projektide järgimist. Järelikult kuigi selle tingimuse sisu lubab arvata, et Jaapani tootjaid peeti usutavateks konkurentideks EMP-s teatud GIS projektide teostamise osas (vt tagapool punktid 184–191), ei ole selles märgitud meetmed osa teatamise ja arvepidamise mehhanismist, nagu nendele viitab komisjon. Seega on selle mehhanismi tõendamise seisukohast asjassepuutumatud nii kokkuleppe EQ lisa 2 kui ka vaidlustatud otsuse põhjendustes 148 ja 162 tehtud viited nimetatud lisa sisule.

171 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb asuda seisukohale, et teatamise ja arvepidamise mehhanismi olemasolu tõendasid õiguslikult piisavalt ABB esitatud tõendid, mida toetasid Hitachi avaldused tema vastuväiteteatise vastuses.

172 Vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei nähtu eelmises punktis mainitud tõenditest, et teatamise ja arvepidamise mehhanismi rakendati juhuslikult ja vabatahtlikult. Nimelt kuigi ABB, Hitachi ja tunnistaja M. avaldused seda teemat otseselt ei puuduta, tuleneb asjassepuutuvates dokumentides kasutatud sõnastustest selgelt, et teatamine toimus korrapäraselt ja see hõlmas kõiki puudutatud liikmeid ja projekte. Nagu juba selgitatud eespool punktis 168, on Fuji avaldused selles küsimuses vähem usutavad kui ABB ja Hitachi esitatud tõendid. Lisaks mainiti juba eespool punktis 170, et kokkuleppe EQ lisa 2 ei puuduta komisjoni poolt süüks pandud teatamist ja arvepidamist ning seetõttu ei ole see asjassepuutuv.

173 Mis puudutab teatamise ja arvepidamise mehhanismi käigushoidmise ajavahemikku, siis ei viidata ABB avalduses ühele kindlale perioodile, mistõttu neid võib põhimõtteliselt tõlgendada kogu rikkumise perioodi kohta käivatena. M. avaldused aga viitavad perioodile, mille jooksul ta osales kartelli töös, st aastast 1988 kuni juunini 2002. Kuid kuna eespool punktis 84 täheldati, et ABB esitatud tõendeid peavad toetama muud tõendid, siis tuleb märkida, et Hitachi avaldused puudutavad aega, mis eelnes hetkele, mil ta oma osaluse kartellis 1999. aastal lõpetas. Seega tuleb asuda seisukohale, et teatamise ja arvepidamise mehhanismi toimimine oli viimati nimetatud perioodi osas tõendatud.

174 Mis puudutab teatamise ja arvepidamise mehhanismi asjassepuutuvust ühiskokkuleppe tõendite seisukohast, siis tuleb märkida, et see on oluline kaudne tõend selle kohta, et Euroopa tootjad pidasid Jaapani tootjaid potentsiaalseteks usutavateks konkurentideks EMP turul. Nimelt, kui eeldada, et Euroopa turg oli Jaapani tootjatele sisenemistakistuste tõttu tõesti juurdepääsmatu, ei oleks Euroopa tootjatel olnud põhjust teatada osa GIS projektide teostaja määramise tulemustest EMP-s ja veelgi enam pidada nende projektide üle arvet kokkuleppes GQ ette nähtud „Euroopa” ühiskvoodis, sest selle arvepidamise alusel jäid nad ilma osast GIS projektidest territooriumidel,

mis olid kokkuleppe GQ esemeks. Seega tähendab niisuguse teatamise ja arvepidamise mehhanismi eksisteerimine, et Jaapani ettevõtjad oleksid võinud Euroopa turule tulla. Kui nad seda ei teinud, siis seetõttu, et nad olid võtnud endale kohustuse seda mitte teha, saades vastutasuks suurema osa GIS projektidest väljaspool EMP-d. Seega on asjassepuutuv mehhanism seos EMP-s toimunud koostöö ja Jaapani tootjate vahel ning seetõttu ka kaudne tõend ühiskokkuleppe eksisteerimise kohta.

175 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb asuda seisukohale, et see, et Jaapani tootjate grupile anti regulaarselt teada teatud GIS projektidest EMP-s pärast nende teostaja määramist, ja see, et need samad projektid arvati kokkuleppega GQ ette nähtud „Euroopa" ühiskvoodi hulka, on tõendatud perioodi osas 1988. aastast kuni Hitachi poolt kartellis osalemise katkestamiseni 1999. aastal ABB ja Hitachi avaldustega ning M. ütlustega. Lisaks on asjassepuutuv mehhanism kaudne tõend ühiskokkuleppe olemasolu kohta, nagu sellele viitas komisjon.

Tõendid, mis tõendavad, et ühiskokkulepet ei eksisteerinud

– Poolte argumendid

176 Esiteks väidab hageja, et dokumendid, mis pärinevad faktiliste asjaolude asetleidmise ajast, ei viita ühiskokkuleppele. Ta märgib, et kuigi kokkulepe GQ ja kokkulepe EQ sätestasid kartelli toimimise üksikasjalikud reeglid, oli Euroopa nende kokkulepete kohaldamisalast välistatud. Ei ole aga usutav, et nendes kokkulepetes oleks jäetud täiesti kõrvale kartelli üks põhielement. Ta leiab, et kui GIS-de tootjatel oleks olnud

soov luua ülemaailmne kartell, reserveerides endale tootjariikide turud, oleksid nad kirjalikes kokkulepetes pigem kokku leppinud kaitseklauslites kui välistanud need territooriumid kokkulepete kohaldamisalast ning lähtunud suulisest kokkuleppest.

177 Seega väidab hageja, et kokkulepe GQ ja kokkulepe EQ ei saa olla käsitatavad dokumentaalsete tõenditena ühiskokkuleppe olemasolu kohta. Seda enam, et Jaapani tootjad ei olnud kokkuleppe EQ pooled ning nad ei olnud sellest kokkuleppest teadlikud.

178 Lisaks toetab kokkulepe EQ fakti, et Jaapani tootjad ei olnud Euroopa turul arvestatav oht, sest selles oli Euroopa projektide kohta sätestatud, et ainult Euroopa tootjad esitavad hooldusteenuse pakkumisi. See tähendab, et Euroopa kliendid ei pidanud Jaapani tootja esitatud pakkumist usaldusväärseks.

179 Teiseks lisab hageja, et tema töötajad ei olnud ühiskokkuleppe olemasolust teadlikud ja et ükski neist ei osalenud sellega seotud tegevuses.

180 Samuti ei võtnud komisjon arvesse tõendeid – sealhulgas hageja, Hitachi, Siemensi, Toshiba, VA TECH-i esitatud ütlusi –, mis näitasid, et ühiskokkulepe ei ole kunagi eksisteerinud.

181 Eeltoodu taustal on Siemensi ja VA TECH-i esitatud tõendite tõenduslik väärtus seda olulisem, et nendel kahel ettevõtjal ei olnud huvi ühiskokkuleppe olemasolu vaidlustada, kuna nende osalus rikkumises oli tõendatud muude tõenditega.

182 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

183 Esiteks, poolte vahel puudub vaidlus selles, et kokkuleppes GQ nähti ette kartelli GIS projektide alane ülemaailmne töökorraldus. Kuid esiteks ei ole selles kokkuleppes ühiskokkulepet mainitud, nagu täheldab ka hageja, ja teiseks välistab kokkuleppe GQ lisa 2 selle kokkuleppe kohaldamise Jaapanis, sel ajal eksisteerinud Euroopa Ühenduse kaheteistkümnes liikmesriigis ja veel viies Lääne-Euroopa riigis.

184 Kokkulepe EQ aga on kokkulepe GQ rakendamise leping, mis näeb ette eelkõige kokkuleppes GQ määratletud „Euroopa" ühiskvoodi jagamise tingimused. Kokkulepe EQ oli sõlmitud ainult Euroopa ettevõtjate vahel. Hageja selle pool seega ei olnud. Lisaks ei mainita selles kokkuleppes selgelt ühiskokkulepet.

185 Neid asjaolusid arvestades ei saa kokkulepe GQ ja kokkulepe EQ olla käsitatavad dokumentaalsete tõenditena ühiskokkuleppe olemasolu kohta.

186 Kuid asjaolu, et kokkuleppe GQ ja kokkuleppe EQ sõnastuses ei olnud ühiskokkulepet otseselt märgitud, et tähenda, et seda ei olnud olemas. Nimelt põhineb tootjate grupi võetud kohustus mitte minna teisele grupile reserveeritud turule – nagu oli kohustus, mida komisjon Jaapani tootjatele ette heidab – lihtsal põhimõttel, mida on kerge ellu viia. Samuti ei nõua see elluviimine üldjuhul ettevõtjate omavahelist suhtlemist. Seega võib selline kohustus vabalt eksisteerida suulise kokkuleppena, mis võimaldab ka vähendada selle avastamise riski.

187 Kuna Jaapani tootjad ei olnud kokkuleppe EQ pooleks, ei saanud selle kokkuleppe artikli 6 punktis 4 sätestatud hooldusteenuse pakkumise kohustus neid puudutada. Seega ei näita see tingimus, et Jaapani tootjaid ei võetud EMP turul potentsiaalsete konkurentidena.

188 Veel tuleb märkida, nagu täheldati ka eespool punktis 169, et vastavalt kokkulepet EQ lisa 2 osa „E (E-Members)" punktile 4 võisid Euroopa tootjad otsustada, kas enne Euroopa GIS projekti teostamiseks andmist Jaapani tootjate grupile teatada.

189 See asjaolu lubab hageja argumentatsiooni teatud ulatuses tähelepanuta jätta, kuna ta väitis, et Euroopa tootjad arvasid, et Jaapani tootjad võivad olla huvitatud vähemalt teatud GIS projektide teostamiseks andmiste menetlustest EMP-s ja et seega olid nad nende projektide osas potentsiaalsed konkurendid.

190 Kuid miski kokkuleppes EQ või muudes komisjoni esitatud tõendites ei tõenda, et Euroopa tootjad seda mehhanismi rakendasid või et Jaapani tootjad olid selle olemasolust teadlikud.

191 Seega on kokkulepe EQ ainult kaudne tõend, mis lubab arvata, et Jaapani tootjaid peeti usutavateks konkurentideks EMP-s teatud GIS projektide teostamise osas, nagu väidab komisjon.

192 Teiseks ei teinud komisjon viga, järeldades, et ABB avaldused ja ütlused, Fuji avaldused ühiskokkuleppe olemasolu kohta ja Hitachi avaldused teatamise ja arvepidamise kohta on suurema tõendusliku väärtusega kui ühiskokkuleppe olemasolule vastuvaidlemine hageja, Hitachi, Siemensi, Toshiba ja VA TECH-i poolt ning nende ettevõtjate esitatud tõendid.

193 Nimelt erinevalt esimesest tõendite grupist ei ole viidatud vastuvaidlemine vastuolus asjassepuutuvate ettevõtjate huvidega, kuna nendes vaieldakse vastu EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 mis tahes rikkumise toimepanemisele. See järeldus kehtib ka töötajate ja endiste töötajate ütluste kohta, sest esiteks ei ole nende näol üldjuhul tegemist sõltumatute tõenditega, nagu on märgitud ka eespool punktis 59. Teiseks, mis puudutab ühiskokkulepet, siis ei sisalda esitatud ütlused uusi asjaolusid võrreldes nendega, mille olid esitanud vastuväiteteatise adressaadid.

194 Lisaks ei saa asuda seisukohale, et Euroopa ettevõtjatel, sealhulgas Siemensil ja VA TECH-il, puudus huvi ühiskokkuleppe olemasolule vastu vaielda, sest komisjon tõlgendas seda vastuväiteteatises Euroopa ja Jaapani tootjate vahelise EMP turgu

puudutava kooskõlastatud tegevuse kokkuleppena, millega rikuti järelikult EÜ artiklit 81 ja EMP lepingu artiklit 53. See järeldus oli vähemalt potentsiaalselt Euroopa tootjate huve kahjustav juhul, kui muid vastuväiteid, mis komisjon neile esitas, ei oleks suudetud õiguslikult piisavalt tõendada.

195 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb asuda seisukohale, et hageja esitatud tõendid ei sea kahtluse alla nende tõendite väärtust, millele komisjon ühiskokkuleppe olemasolu tuvastamiseks tugines.

GIS projektide teostaja määramine EMP-s

– Poolte argumendid

196 Hageja väidab, et asjaolud, millele tugineti, ei ole tõendid, mille alusel saab tuvastada, et ta osales EMP GIS projektide jagamises.

197 Hageja möönab, et ta osales koosolekutel Euroopa tootjatega, kuid väidab, et need puudutasid ainult kokkulepet GQ ning seega ei kujutanud need endast EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 rikkumist.

198 Hageja vaidleb samuti vastu väitele, et Jaapani tootjad plaanisid mõnikord osaleda EMP-s teostatavate GIS projektide hankemenetluses. Ta täpsustab, et välja arvatud üks erand, ei andnud Euroopa tootjad kartelli toimimise jooksul kunagi talle võimalust osaleda avaliku hanke pakkumises.

199 Mis puudutab erinevaid tõendeid, millele vaidlustatud otsuses tugineti, siis väidab hageja, et ta ei olnud absoluutselt teadlik ABB ja Fuji esitatud projektide nimekirjadest. Ta eitab selgelt seda, et ta oli teadlik 1997. aasta Hispaania projektist „MSP via GC", mille suhtes ta olevat oma huvi üles näidanud, nagu viidati ühes ABB esitatud projektide nimekirjas.

200 Samuti ei võimalda VA TECH-ilt pärit tõendid, millele tugineti vaidlustatud otsuse põhjenduses 204, tõendada seost EMP GIS projektide ja hageja või teiste Jaapani tootjate vahel.

201 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

202 Toimikus ei ole tõendeid, mis lubaksid järeldada, et EMP GIS projekte arutati kokkuleppe GQ koosolekutel, milles osalesid kartelli Jaapani liikmed.

203 Samuti ei nähtu ABB ja Fuji esitatud projektide nimekirjast, et Jaapani tootjatega oleks arutatud EMP-s teostatavaid GIS projekte, kui välja arvata hageja väidetav huvi Hispaania „MSP via GC" projekti vastu. Ei saa välistada, et märge hageja väidetava huvi kohta oli vale, arvestades ABB esitatud projektide nimekirja pikkust ja asjaolu, et komisjon ei identifitseerinud muid juhtusid, kus Jaapani tootja oleks väljendanud oma huvi EMP-s teostatava GIS projekti vastu. Igal juhul ei toeta „MSP via GC" projekti küsimuses muud tõendid – eriti Fuji projektide nimekiri – ABB esitatud projektide nimekirja sisu ning seda ei saa seega sellest aspektist arvesse võtta.

204 Lisaks, kui komisjon vaidlustatud otsuse põhjenduses 125 märgib, et Jaapani tootjad oleksid mõnikord tahtnud osaleda Euroopa hankemenetluses, kuid üldjuhul nad seda ei teinud, teatades projektidest Euroopa tootjatele, tugineb ta ainult ABB avaldustele ja tema töötajate esitatud ütlustele. Kuna seda kinnitust ei toeta aga muud tõendid, ei saa seda arvesse võtta.

205 Lõpuks sisaldavad VA TECH-i esindaja kirjalikud ülestähendused, millele tugineti vaidlustatud otsuse põhjenduses 204, esiteks viidet ühele EMP-s teostatavale GIS projektile ja teiseks märget, et Jaapani tootjatega tuleb arutlusele GIS projektide *package*. Kuid neid kaht lõiku eristavad mitu lehekülge märkmeid muudel teemadel. Lisaks eelnevad vahetult märkustele Jaapani ettevõtjate kohta ülestähendused ühe GIS projekti suhtes väljaspool EMP-d. Seda arvestades ei saa nendest ülestähendustest järeldada, et Jaapani ettevõtjad olid huvitatud GIS projektidest Euroopas.

206 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb järeldada, et ei ole tõendatud, et Jaapani ettevõtjad osalesid EMP-s teostatavate GIS projektide jagamises.

Üldine hinnang

– Poolte argumendid

207 Hageja väidab kõigepealt, et vastupidi sellele, mida väidab komisjon, ei olnud kahel tootjate grupil vaja oma kodumaiseid turge kaitsta. Tema hinnangul ei eksisteerinud riski, et Jaapani tootjad muutuvad konkurentideks Euroopa turul või vastupidi. Hageja väidab ka, et kartelli toimimise jooksul kutsuti teda väga harva tegema pakkumist EMP-s teostatava GIS projekti suhtes.

208 Hageja lisab, et ühiskokkuleppe eesmärk ja sisu ei ole tõendatud. Tema sõnul ei tulene komisjoni esitatud tõenditest, kes olid ühiskokkuleppe pooled, millal see sõlmiti või mis sellest sai pärast seda, kui Siemens ja Hitachi oma osaluse kartellis 1999. aastal katkestasid. Seega ei näita ABB esitatud tõendid koostöökokkuleppe olemasolu, vaid „väljendavad alateadlikult" seda, et Jaapani tootjad ei suutnud Euroopa turule tulla ja vastupidi.

209 Lisaks ei võtnud komisjon arvesse tagajärgi, mis tekkisid seoses Siemensi ja Hitachi osaluse katkestamisega kartelli tegevuses. Hageja märgib, et kui eeldada, et pooled

kujutasid üksteisele vastastikku arvestatavat konkurentsiohtu vastavatel tootjariikide turgudel, oleks kokkuleppe GQ täitmise katkestamine kahe põhilise osalise poolt seadnud ühiskokkuleppe kahtluse alla. Samuti suutsid kahel aastal, mil Siemens ja Hitachi kokkulepet ei täitnud, Hitachi teha müügitehinguid Euroopas ja Siemens Jaapanis.

210 Lõpuks märgib hageja, et arvesse ei tule võtta komisjoni argumente „tootjariikide" ja teatamise ja arvepidamise mehhanismi asjassepuutuvuse kohta. Tema hinnangul ei põhine need argumendid, eriti see, et Jaapani tootjad olid teadlikud „tootjariikidest", muudel tõenditel kui M. ütlustel. Kuid viimase avaldused – mille kohaselt olid tootjariigid ise ja nende varustajad hästi kindlaks määratud, neid küsimusi ei tulnud arutada ja need olid kindlaksmääratud enne kokkulepet GQ – on vastuolus muude komisjoni esitatud tõenditega, mille kohaselt olid need asjaolud ajas muutuvad. Seega ei ole M. ütlused selles küsimuses usaldusväärsed.

211 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

212 Eespool punktides 107–175 esitatud analüüsist tuleneb esiteks, et ABB avaldused ning tema töötajate ja ühe endise töötaja ütlused annavad tunnistust ühiskokkuleppe olemasolust, mille alusel Euroopa ja Jaapani tootjad võtsid vastastikku kohustuse mitte minna teise grupi koduturule. Need tõendid võimaldavad ka tuvastada

ühiskokkuleppe pooled ja järeldada, et kuigi see eelnes kokkuleppele GQ, sõlmiti see hiljemalt viimati nimetatud kokkuleppega samal ajal.

213 Teiseks toetab eespool viidatud kahepoolse kokkuleppe olemasolu teesi Alstomi poolt 10. juulil 2002 esitatud ettepanek. Samuti toetavad Fuji avaldused teesi, et Jaapani ettevõtjad kohustusid Euroopa turule mitte sisenema.

214 Kolmandaks tuleneb ABB avaldustest ja ütlustest, mida toetavad Hitachi avaldused, et Jaapani tootjad nõustusid – vähemalt mis puudutab perioodi 1988–1999 – EMP-s teostatavate teatud GIS projektide tulemustest regulaarselt teavitamisega ja nende projektide arvestamisega kokkuleppes GQ ette nähtud „Euroopa" ühiskvoodi hulka. Vastavalt kokkuleppe EQ lisa 2 osa „E (E-Members)" punktile 4 olid Euroopa tootjad ette näinud ka võimaluse teavitada Jaapani tootjaid teatud EMP GIS projektide detailidest enne nende teostaja määramist. Need kaks asjaolu viitavad sellele, et vastupidi sellele, mida väidab hageja, peeti Jaapani ettevõtjaid arvestatavateks konkurentideks EMP-s teostatavate teatud GIS projektide suhtes, kuid nad olid võtnud endale kohustuse Euroopa turule mitte tulla, saades vastu suurema osa GIS projektidest muudes regioonides. Need on seega Euroopa ja Jaapani tootjate vahelise vastastikuse kokkuleppe kaudsed tõendid.

215 Seega toetavad komisjoni esitatud tõendid tema kinnitusi ühiskokkuleppe olemasolu kohta, nagu seda kokkuvõtlikult kirjeldati eespool punktis 90. Samas ei sea neid kinnitusi kahtluse alla tõendid, millele tugineb hageja ja mida hinnati eespool punktides 183–195.

216 Ei ole tõendatud, et Jaapani ettevõtjad osalesid koos Euroopa ettevõtjatega GIS projektide teostaja määramises EMP-s. Kuid tuleb märkida, et arvestades nende poolt ühiskokkuleppega võetud kohustuste laadi, ei oleks nende osalemine sellises tegevuses olnud ka neile kasulik. Nimelt ei olnud Jaapani tootjatel mingit huvi sekkuda EMP-s GIS projektide teostaja määramisse, olles võtnud kohustuse mitte valituks osutuda. Nende ainus huvi oli teada, mis oli asjassepuutuvate projektide väärtus ja kes neid teostas, et kajastada see kokkuleppes GQ sätestatud „Euroopa" ühiskvoodi arvepidamises. Vähemalt perioodil 1988–1999 edastati see teave Jaapani tootjatele teatamise mehhanismi kasutades.

217 Mis puutub Siemensi ja Hitachi poolt kartellis osalemise katkestamisse, siis tuleb esiteks märkida, et nii vaidlustatud otsuse põhjendusest 187 kui ka M. ütlustest tuleneb, et see mõjus kartelli toimimisele negatiivselt, põhjustamata siiski kartelli „kokkuvarisemist". Teiseks ei ole kahe ettevõtja puudumise ajavahemik piisav selleks, et EMP turule oleks saadud korralikult siseneda, arvestades kõigepealt seda, et esinesid teatud tehnilised ja kaubanduslikud tõkked, millele komisjon vastu ei vaidle, seejärel seda, et erinevate tootjate eelispositsiooni nende kodumaisel turul tugevdas 1988. aastast kuni 1999. aastani kunstlikult kartell, ja lõpuks seda, et teised tootjad kaalusid Siemensi ja Hitachi vastu karistusmeetmete võtmist, nagu nähtub M. ütlustest.

218 Lõpuks ei ole vaja tuvastada esiteks, et teatamise ja arvepidamise mehhanism ei puudutanud GIS projekte Euroopa tootjariikides, ja teiseks, et Jaapan oli üks tootjariikidest, selleks, et seda mehhanismi saaks pidada asjassepuutuvaks kaudseks tõendiks ühiskokkuleppe olemasolu kohta vastavalt eespool punktides 174 ja 214 esitatud arutluskäigule. Seega ei ole tähtsust asjaolul, et M. ütlused ei ole selles küsimuses toetavaks tõendiks.

219 Samuti tuleb märkida, et M. ütluste ja muude komisjoni esitatud tõendite vahel ei ole tootjariikide kontseptsiooni osas mingit vastuolu. Nimelt oli M. hinnangul ühiskokkuleppe kontseptsioon ise kui vastastikune kokkulepe mitte minna teise grupi koduturule hästi kindlaks määratud, seda ei olnud vaja arutada ja see oli olemas juba enne kokkulepet GQ. Seetõttu märkis M. oma ütlustes ise hiljem, et teatud juhtudel võis tootjariiki kuulumine muutuda seoses eri ettevõtjate ühinemisega.

220 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb asuda seisukohale, et ühiskokkuleppe olemasolu on õiguslikult piisavalt tõendatud ja et hageja karistamisel selles kokkuleppes osalemise eest ei ole komisjon ületanud oma pädevust.

221 Seega tuleb esimene väide tagasi lükata.

222 Lisaks, nagu on selgitatud eespool punktis 95, tuleb arvesse võtta seda, et kuna järeldades, et etteheidetud rikkumine pandi toime, ei tuginenud komisjon ainult asjassepuutuvate ettevõtjate käitumisele turul, ei piisa sellest, et hageja asendab komisjoni esitatud faktilistele asjaoludele antud selgituse muu usutava selgitusega. Seega tuleb kolmas väide tagasi lükata.

223 Samuti tähendab järeldus, et ühiskokkuleppe olemasolu oli õiguslikult piisavalt tõendatud, et komisjon täitis oma tõendamiskoormise ning järgis järelikult süütuse presumptsiooni põhimõtet. Seega tuleb neljas väide tagasi lükata.

224 Lõpuks tuleneb eespool esitatust, et komisjon võis järeldada ühiskokkuleppe olemasolu ilma, et ta oleks pidanud süüstava tõendina arvesse võtma Fuji seisukohti, mida hagejale ei edastatud, ning väidetavalt neutraalset Alstomi ja Areva positsiooni. Seega tuleb vastavalt eespool punktis 51 märgitule lõplikult tagasi lükata neljateistkümnes väide, mille kohaselt on rikutud toimikuga tutvumise õigust.

Teine väide, mille kohaselt ei ole komisjon tõendanud sellise kokkuleppe olemasolu, mis rikuks EÜ artiklit 81 ja EMP lepingu artiklit 53

– Poolte argumendid

225 Hageja väidab, et komisjon ei ole suutnud kindlaks teha kokkulepet, mis õigustaks EÜ artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohaldamist. Tema hinnangul ei ole komisjon näidanud, millal väljendasid pooled ühist tahet tegutseda turul teatud kindlal viisil, ega ole esitanud tõendeid nendevahelise sidepidamise, arutelude või kokkulepete kohta. Tõendite puudumisel ei võimalda eespool nimetatud sätted keelata seda, et mitu isikut jõuavad teatud küsimustes samale järeldusele.

226 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

227 Vastavalt kohtupraktikale peab komisjon esitama piisavalt täpseid ja üksteist toetavaid tõendeid, mille põhjal saab kindlalt veenduda, et väidetavalt toime pandud rikkumine on kokkulepe või kooskõlastatud tegevus EÜ artikli 81 lõike 1 tähenduses (Üldkohtu 21. jaanuari 1999. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-185/96, T-189/96 ja T-190/96: Riviera Auto Service jt *vs.* komisjon, EKL 1999, lk II-93, punkt 47). Eespool viidatud kohtupraktika on analoogia alusel kohaldatav EMP lepingu artikli 53 lõikele 1.

228 Käesolevas asjas ei märkinud komisjon vaidlustatud otsuses otseselt, kas Jaapani ettevõtjatele süüks pandud tegevus on kokkulepe või kooskõlastatud tegevus. Vaidlustatud otsuse põhjenduses 248 märgib ta vaid, et rikkumine koosneb mitmest teost, mille võib kokkuleppeks või kooskõlastatud tegevuseks kvalifitseerida.

229 Seega tuleb esiteks kontrollida, kas ühiskokkulepe on ettevõtjatevaheline kokkulepe EÜ artikli 81 lõike 1 ja EMP lepingu artikli 53 lõike 1 tähenduses.

230 Eespool viidatud sätete mõttes kokkuleppe olemasoluks piisab sellest, kui ettevõtjad on väljendanud oma ühist tahet käituda turul konkreetsel viisil (vt analoogia alusel eespool punktis 86 viidatud kohtuotsus Cimenteries CBR jt *vs.* komisjon, punkt 928 ja seal viidatud kohtupraktika). Kokkuleppe tegeliku mõju arvessevõtmine on üleliigne, kui on selge, et kokkuleppe eesmärk on takistada, piirata või kahjustada konkurentsi

(vt eespool punktis 86 viidatud kohtuotsus Cimenteries CBR jt *vs.* komisjon, punkt 837 ja seal viidatud kohtupraktika).

231 Käesolevas asjas nähtub komisjoni esitatud erinevatest tõenditest, eriti ABB ja Fuji avaldustest ning M. ja V.-A. ütlustest, et Euroopa ja Jaapani tootjad olid hiljemalt kokkuleppe GQ sõlmimise ajal võtnud vastastikku kohustuse mitte minna teise grupi koduturgudele. Vastastikuse kohustuse olemasolu eeldab vältimatult, et esineb ühine tahe, isegi kui puuduvad tõendid, mis võimaldaksid täpselt kindlaks teha hetke, millal seda tahet väljendati või mis kujul see vormistati. Lisaks tuleneb eespool punktist 116, et M. hinnangul ei olnud vajalik aruteludel, milles ta osales, ühiskokkuleppel peatuda, sest selle sisu oli kartelli liikmetele selge, seda aktsepteeriti ja täideti ilma, et otsene arutelu oleks vajalik. Liiatigi avaldas V.-A., nagu on märgitud eespool punktis 123, et ta osales Euroopa ettevõtjate ja ühe Jaapani ettevõtja esindaja konkreetses arutelus ühiskokkuleppe järgimise teemal.

232 Asjaolu, mida kinnitavad ABB avaldused ja ütlused ning Hitachi avaldused, et Jaapani tootjad nõustusid aastaid EMP-s teostatavate teatud GIS projektide tulemustest regulaarselt teavitamisega ja nende projektide arvestamisega kokkuleppes GQ ette nähtud „Euroopa" ühiskvoodi hulka, on samuti vastuolus teesiga, et tegemist oli lihtsa konkurentide paralleelse tegutsemisega ilma nende tahete kokkulangemiseta.

233 Ühiskokkuleppe eesmärk oli ka Jaapani tootjate käitumise kindlaksmääramine EMP turu seisukohast, sest selle kokkuleppega võtsid nad kohustuse nimetatud turule mitte tulla. Nii oli see kokkulepe alus EMP turu reserveerimiseks Euroopa tootjatele.

234 Seega on komisjon õigesti tuvastanud, et ühiskokkulepe on ettevõtjatevaheline kokkulepe EÜ artikli 81 lõike 1 ja EMP lepingu artikli 53 lõike 1 tähenduses.

235 Seda arvestades ei ole vaja edasi uurida, kas ühiskokkulepe on käsitletav kooskõlastatud tegevusena nende sätete tähenduses.

236 Arvestades kõike eeltoodut, tuleb teine väide tagasi lükata.

Kolmeteistkümnes väide, et komisjon tegi vea kartelli kestuse arvutamisel

– Poolte argumendid

237 Hageja märgib esiteks, et pärast seda, kui Siemens oma osaluse kartellis 1999. aasta septembris katkestas, muutus ülejäänud ettevõtjatest koosnev väike grupp paindlikumaks arutelufoorumiks, millel ei olnud Euroopa Liidus konkurentsivastast eesmärki või mõju.

238 Teiseks ei viinud Siemensi poolt kartellis osalemise jätkamine 2002. aastal kokkulepeteni, mille eesmärk või mõju oli kahjustada konkurentsi Euroopas, sest Hitachi lükkas tagasi Alstomi ettepaneku, mille kohaselt Euroopa ja Jaapani turud reserveeritaks vastavalt Euroopa ja Jaapani tootjatele.

239 Seetõttu on hageja seisukohal, et talle on vääralt määratud trahv perioodi eest 1. septembrist 1999 kuni 11. maini 2004 või vähemalt 10. juulist 2002 kuni 11. maini 2004.

240 Komisjon vaidlustab hageja argumentide põhjendatuse.

– Üldkohtu hinnang

241 Kohtupraktikast tuleneb, et kui poolte vahel on vaidlus rikkumise asetleidmise üle, tähendab turuosaliste õiguskindluse tagamise nõue seda, et komisjonil, kellel on kohustus tõendada tema poolt tuvastatud rikkumisi, tuleb esitada tõendid, mis tõendavad õiguslikult piisavalt rikkumise tunnusteks olevate asjaolude esinemist. Täpsemalt, mis puudutab rikkumise kestust, siis nõuab sama õiguskindluse põhimõte, et kui puuduvad tõendid, mis otseselt tõendaksid rikkumise kestust, esitab komisjon vähemalt tõendid, mis puudutavad ajaliselt piisavalt lähestikku aset leidnud asjaolusid, nii et mõistlikult võib tuletada, et see rikkumine vältas katkematult kahe täpse kuupäeva vahel (Üldkohtu 7. juuli 1994. aasta otsus kohtuasjas T-43/92: Dunlop Slazenger *vs.* komisjon, EKL 1994, lk II-441, punkt 79; 6. juuli 2000. aasta otsus kohtuasjas T-62/98: Volkswagen *vs.* komisjon, EKL 2000, lk II-2707, punkt 188, ja 5. aprilli 2006. aasta otsus kohtuasjas T-279/02: Degussa *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-897, punktid 114 ja 153).

242 Lisaks ei takista see, et vältava rikkumise teatud kindlate ajavahemike kohta ei ole tõendeid esitatud, järeldamast, et kokku kestis rikkumine nimetatud ajavahemikest kauem, kui selline järeldus põhineb objektiivsetel ja omavahel kooskõlas olevatel

kaudsetel tõenditel. Mitmeid aastaid kestva rikkumise puhul ei oma kartellikokkuleppe olemasolu seisukohast tähtsust, et selle ilmingud on nähtavad erinevatel ajahetkedel, mis on üksteisest eraldatud pikemate või lühemate ajavahemikega, kui rikkumise moodustavatel erinevatel tegevustel on üksainus eesmärk ning need kuuluvad ühe vältava rikkumise koosseisu (Euroopa Kohtu 21. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas C-113/04 P: Technische Unie *vs*. komisjon, EKL 2006, lk I-8831, punkt 169).

243 Käesolevas asjas tuleb kõigepealt märkida, et kuna Jaapani ettevõtjate poolt ühiskokkuleppega võetud kohustus ei seisnenud mitte teatud tegude tegemises, vaid tegevusetuses, on iseenesest raske tõendada, et seda kokkulepet täideti katkestusteta.

244 Kuid esiteks nähtub M. ütlustest, et kuni tema tegevuseni lõpetamiseni kartelli töös juunis 2002 jätkati nii kokkuleppe GQ kui ühiskokkuleppe täitmist Jaapani ettevõtjatega, välja arvatud Hitachi, olenemata asjaolust, et viimase ja Siemensi puudumine muutis tegevuse vähem tõhusaks. ABB töötajate muud ütlused kinnitavad, et ühiskokkuleppe täitmist jätkati 2002. aasta juulist kuni 2004. aasta maini. Nende ütluste sisu on esitatud ka ABB avaldustes.

245 Teiseks, oma vastuses vastuväiteteatisele kinnitas Fuji, et Jaapani ettevõtjad osalesid rikkumises, sealhulgas ühiskokkuleppes kuni 2000. aasta septembrini, kuupäevani, mil ta oma sõnul kartellist lahkus.

246 Kolmandaks järeldati eespool punktis 144, et 10. juuli 2002. aasta koosolekul tegi Alstom ettepaneku ühiskokkuleppe kohaldamisala laiendamise kohta Kesk- ja Ida-Euroopale. Vastupidi hageja väidetule viitab see asjaolu sellele, et kokkulepe eksisteeris nii koosoleku toimumise ajal kui teatud eelneva perioodi jooksul.

247 Neljandaks on kaudseks tõendiks, mis lubab arvata, et ühiskokkulepet jätkuvalt täideti, ka see, et Jaapani tootjad puudusid asjassepuutuval ajavahemikul pikka aega Euroopa GIS projektide turult.

248 Viiendaks, kuna esiteks ei kritiseeri hageja otseselt asjaolu, et komisjon tuvastas ühe sellise rikkumise toimepanemise, mis hõlmas muu hulgas ühiskokkulepet ja kokkulepet GQ, ja teiseks ei järeldanud Üldkohus esimesest kuni neljanda väite uurimisel, et komisjon on selles suhtes vea teinud, siis tuleb asuda seisukohale, et tõend kokkuleppe GQ jätkuva toimimise kohta on asjassepuutuv kaudne tõend selle kohta, et ühiskokkulepet täideti ka sel ajal. Nimelt arvestades, et rikkumine oli üks tervik, on võimalik, et ühiskokkuleppe lõppemine oleks kahjustanud kokkuleppe GQ toimimist.

249 Hageja ei vaidle vastu vaidlustatud otsuse põhjendustes 191–198 esitatud järeldustele, et detsembrist 2000 kuni jaanuarini 2001 saadeti fakse kokkuleppe GQ alusel projektide teostaja määramise kohta, et aastatel 2000 ja 2001 peeti kokkuleppe GQ koosolekuid ja et teatud GIS projektide kohta eksisteerisid kokkulepped, mis sõlmiti aastatel 1998 ja 1999 ning mis kehtisid kuni 2001. aasta oktoobrini.

250 Samuti ei tugine hageja argumentidele, mis seaksid kahtluse alla just vaidlustatud otsuse põhjendustes 199–216 esitatud komisjoni järeldused Hitachi, Siemensi ja VA TECH-i osaluse taastamise kohta kartellis ja kartelli tegutsemist 2002. aasta juulist 2004. aastani.

251 Neid asjaolusid arvestades ei saa nõustuda hageja argumentatsiooniga, et asjassepuutuval perioodil olid kokkuleppe GQ koosolekud muutunud konkurentsivastase eesmärgi või mõjuta arutelufoorumiteks. See on nii seda enam, et nimetatud argumentatsiooni ei toeta muud tõendid kui Toshiba avaldused, mida samuti ei toeta muud tõendid.

252 Seega tuleb asuda seisukohale, et tõendid, millele komisjon tugines ühiskokkuleppe ja kokkuleppe GQ täitmise kohta 1999. aasta septembrist kuni 2004. aasta maini, puudutavad ajas piisavalt lähestikku asuvaid fakte, mis tähendab, et nimetatud ajavahemiku osas on tõendatud vältava rikkumise toimepanemine.

253 Seega tuleb kolmeteistkümnes väide tagasi lükata.

254 Kuna põhinõude kõik väited lükati tagasi, tuleb nõue rahuldamata jätta.

2. *Teise võimalusena esitatud nõue, milles palutakse tühistada vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt g ja vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt h hagejat puudutavas osas*

255 Esiteks tuleb käsitada viiendat väidet, mille kohaselt rikkus komisjon võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtet, arvutades hageja trahvi lähtesumma 2001. aasta käibe alusel.

Poolte argumendid

256 Hageja leiab, et arvutades Jaapani tootjate trahvi lähtesumma nende 2001. aasta GIS projektide ülemaailmse müügi alusel, samas kui Euroopa tootjate puhul võttis ta aluseks 2003. aasta, on komisjon rikkunud võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtet.

257 Esiteks ei ole komisjon viidanud sellele, milline on Jaapani tootjate erineva kohtlemise objektiivne õigustus. Hageja hinnangul on selles küsimuses asjassepuutumatu asjaolu, et oma õiguspärase kaubandusstrateegia raames otsustas ta tegeleda GIS-alase tegevusega TM T & D kaudu, sest alates 2003. aastast toimunud muudatused turul kahjustasid igal juhul tema olukorda, isegi kui tema otsus oleks olnud teistsugune. Komisjon oleks käesolevas asjas pidanud lähtesumma määrama TM T & D käibe osa alusel, mis vastab hageja osalusele TM T & D kapitalis. Lisaks kasutati sama meetodit Schneideri suhtes tema osaluse alusel VA TECH-iga ühiselt kontrollitavas äriühingus.

258 Teiseks väidab hageja, et komisjoni lähenemise tõttu arvutati tema lähtesumma aasta alusel, mil olukord turul oli oluliselt erinev võrreldes aastaga, mis võeti aluseks Euroopa ettevõtjate puhul, mille tõttu väärtustati üle tema osaluse kaal rikkumises. Hageja väidab selles küsimuses, et aastatel 2001–2003 toimus nii üldiselt Jaapani kui Euroopa GIS-de turul kui ka tema selle valdkonna käibes oluline tagasiminek.

259 Komisjon meenutab, et tal on kaalutlusõigus nende asjaolude suhtes, mida trahvi kindlaksmääramisel arvesse võtta, ning et see mõjutab kohtuliku kontrolli ulatust selles valdkonnas. Ta järeldab, et argumendid, mis põhinevad õiguse aluspõhimõtetel, saavad seda kaalutlusõigust piirata ainult juhul, kui nimetatud õigust on kasutatud kohtuasja asjaolusid ilmselgelt eirates.

260 Komisjon lisab, et kuna käesolevas asjas tuli rikkumine kvalifitseerida väga raskeks rikkumiseks, tuli tal ettevõtjaid erinevalt kohelda, et kajastada ettevõtjate tegelikku suutlikkust põhjustada olulist kahju konkurentsile ja et tagada piisav hoiatav mõju.

261 Kuid käesolevas asjas määrati hageja trahvi lähtesumma kindlaks eespool nimetatud tegurite alusel. Aasta 2001 valiti seetõttu, et see oli viimane aasta enne seda, kui hageja GIS-de alane tegevus anti üle TM T & D-le. See erinev kohtlemine on komisjoni sõnul õigustatud, sest hageja osales enamiku ajast kartellis individuaalselt, mis tähendab, et 2003. aasta müük ei näidanud päriselt, milline oli hageja tegelik suutlikkus kahjustada konkurentsi.

262 Lisaks on komisjon seisukohal, et lihtsalt see, et 2001. aasta oli hagejale edukam kui 2003. aasta, et ole piisav selleks, et väita, et lähtesumma on ebaproportsionaalne.

263 Viimaseks märgib komisjon, et ta ei määranud TM T & D-le eraldi lähtesummat, et mitte panna hagejale ebasobivat kohustust.

Üldkohtu hinnang

264 Esiteks tuleb meenutada, et komisjonil on trahvisummade kindlaksmääramisel kaalutlusruum, et suunata ettevõtjate tegevust konkurentsieeskirjadest kinnipidamisele (vt Üldkohtu 29. aprilli 2004. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01: Tokai Carbon jt *vs*. komisjon, EKL 2004, lk II-1181, punkt 216 ja seal viidatud kohtupraktika).

265 Komisjon määrab trahvisumma kindlaks rikkumise raskuse ja vajaduse korral kestuse alusel. Rikkumise raskus tuvastatakse selliste kriteeriumide alusel nagu juhtumile omased asjaolud, selle kontekst ja trahvide hoiatava mõju ulatus. Samuti tuleb arvesse võtta objektiivseid elemente, nagu konkurentsivastaste tegude sisu ja kestus, nende arv ja intensiivsus, mõjutatud turu ulatus ja majanduskeskkonna kahjustatus. Analüüsis tuleb samuti arvestada vastutavate ettevõtjate suhtelist olulisust ja turuosa ning rikkumise võimalikku kordamist (vt eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus Aalborg Portland jt *vs*. komisjon, punktid 89–91).

266 Kuid igas asjas, milles komisjon kavatseb konkurentsiõiguse normide alusel trahve määrata, on ta kohustatud järgima õiguse üldpõhimõtteid, mille hulgas on ka võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõte, nagu neid on tõlgendanud ühenduste kohtud (Üldkohtu 27. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-59/02: Archer Daniels Midland *vs*. komisjon, EKL 2006, lk II-3627, punkt 315).

267 Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt nõuab võrdse kohtlemise või ka diskrimineerimiskeelu põhimõte, et sarnaseid olukordi ei käsitletaks erinevalt ja erinevaid olukordi ei käsitletaks ühtemoodi, välja arvatud juhul, kui selline kohtlemine on objektiivselt põhjendatud (vt Üldkohtu 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-311/94: BPB de Eendracht *vs*. komisjon, EKL 1998, lk II-1129, punkt 309 ja seal viidatud kohtupraktika).

268 Kuna määratavate trahvide omavahelise suhte kindlakstegemiseks tuleb aluseks võtta selliste ettevõtjate käibed, kes on toime pannud ühe ja sama rikkumise, siis tuleb arvessevõetavat ajavahemikku piirata, et saadavad arvud oleksid nii võrreldavad kui võimalik (Euroopa Kohtu 7. juuni 1983. aasta otsus liidetud kohtuasjades 100/80–103/80: Musique Diffusion française jt *vs.* komisjon, EKL 1983, lk 1825, punkt 122).

269 Proportsionaalsuse põhimõte aga nõuab, et institutsioonide aktid ei oleks kaugemale ulatuvad sellest, mis on asjassepuutuvate õigusnormidega taotletavate õiguspäraste eesmärkide saavutamiseks sobiv ja vajalik, ning juhul, kui on võimalik valida mitme sobiva meetme vahel, tuleb rakendada kõige vähem piiravat meedet, ning tekitatud piirangud peavad olema vastavuses seatud eesmärkidega (Euroopa Kohtu 13. novembri 1990. aasta otsus kohtuasjas C-331/88: Fedesa jt, EKL 1990, lk I-4023, punkt 13, ja 5. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas C-180/96: Ühendkuningriik *vs.* komisjon, EKL 1998, lk I-2265, punkt 96).

270 Käesolevas asjas nähtub vaidlustatud otsuse põhjendustest 480–490, et lähtesumma kindlaksmääramisel otsustas komisjon vastavalt trahvide arvutamise suuniste punktile 1 A kartelli liikmeid erinevalt kohelda selle alusel, milline oli nende suutlikkus tekitada kahju konkurentsile. Selleks liigitas ta eri ettevõtjad viide gruppi vastavalt nende suhtelisele tähtsusele GIS-de ülemaailmse müügi käibes. Seda tausta arvestades leidis komisjon, et ainult EMP turu käive ei oleks usaldusväärne hindamiskriteerium, sest ühiskokkuleppe eesmärk oli just tagada Jaapani tootjate puudumine sellelt turult.

271 Mis puudutab aluseks võetud aasta valikut, siis tuleneb vaidlustatud otsuse põhjendustest 481, 482 ja 484, et ülemaailmse müügi väärtuse kindlaksmääramiseks tugines komisjon hageja, Fuji, Hitachi ja Toshiba puhul aastale 2001 ja Euroopa tootjate puhul aastale 2003, st rikkumise viimasele täisaastale. Hageja, Fuji, Hitachi ja Toshiba kui iseseisvate ettevõtjate trahvi lähtesumma arvutus kartellis osalemise aja eest põhines nende 2001. aasta käibel, samas kui Euroopa tootjate trahvi lähtesumma arvutamisel lähtuti 2003. aasta käibest.

272 Seega tuleb asuda seisukohale, et komisjon ei kohelnud aluseks võetud aasta valiku osas Jaapani tootjaid, sealhulgas hagejat, ja Euroopa tootjaid võrdselt. Järelikult tuleb vastavalt eespool punktis 267 viidatud kohtupraktikale kontrollida, kas selline erinev kohtlemine oli objektiivselt õigustatud.

273 Selles osas märgib komisjon vaidlustatud otsuse põhjenduses 482, et 2001. aasta aluseks võtmist õigustab hageja puhul see, et rikkumise jooksul osales ta kartellis

enamiku ajast iseseisva ettevõtjana, mitte ühiselt kontrollitava äriühingu TM T & D kaudu, kes võttis hageja ja Toshiba GIS-de alase tegevuse üle 2002. aastal.

274 Kohtuistungil täpsustas komisjon, et tema eesmärk oli võtta arvesse TM T & D kahe aktsionäri ebavõrdset konkurentsipositsiooni selle äriühingu asutamise ajal, kuna ülemaailmselt oli hagejal GIS-de alal palju suurem turuosa kui Toshibal. Komisjon on seisukohal, et see, et ta võttis aluseks hageja ja Toshiba kui iseseisvate ettevõtjate kartellis osalemise viimase täisaasta, st aasta 2001, võimaldas tal trahvisummade kindlaksmääramisel selle erinevuse välja tuua – vastupidi meetodile, milles jagataks TM T & D 2003. aasta käive kahe aktsionäri vahel nende vastava osaluse alusel ühiselt kontrollitavas äriühingus.

275 Eesmärk, mida komisjon saavutada soovis, on õiguspärane, kuna see võimaldab võrrelda ühiselt kontrollitava äriühingu aktsionäride suutlikkust tekitada kahju konkurentsile ajal, mis eelnes selle äriühingu asutamisele. Vaidlustatud otsuse põhjendusest 489 tuleneb ka, et sama eesmärki sooviti saavutada ka Schneideri puhul, kuid kuna puudusid andmed tema asjassepuutuva käibe kohta 2001. või 2003. aastal, lähtus komisjon lähtesumma arvutamisel siiski Schneideri osalusest ühiselt kontrollitava äriühingu kapitalis. Kuid mis puudutab hagejat, siis olid asjassepuutuvad andmed käivete kohta kättesaadavad nii 2001. kui 2003. aasta kohta.

276 Siiski nähtub käesolevas asjas, et komisjon võis oma eesmärgi saavutamiseks kasutada muid meetodeid, ilma et ta oleks pidanud kohtlema Jaapani ja Euroopa tootjaid aluseks võetava aasta valiku suhtes ebavõrdselt. Näiteks hageja ja Toshiba trahvi

kindlaksmääramisel TM T & D asutamisele eelnenud aja eest oleks komisjon võinud lähtuda viimase trahvi lähtesummast, mis arvutataks välja tema 2003. aasta käibe alusel ning jagataks hageja ja Toshiba vahel vastavalt nende GIS-de müügi proportsioonile viimasel aastal enne ühiselt kontrollitava äriühingu asutamist, st aastal 2001.

277 Seetõttu tuleb asuda seisukohale, et käesolevas asjas ei õigusta hageja ebavõrdset kohtlemist komisjoni tahe järgida trahvide määramisel rangelt hageja ja Toshiba omavahelist positsiooni.

278 Arvestades eeltoodut, tuleb järeldada, et valides Jaapani tootjate ülemaailmse müügi väärtuse kindlaksmääramiseks ja hageja isikliku kartellis osalemise eest määratava trahvi arvutamiseks aluseks võetavaks aastaks 2001. aasta, rikkus komisjon võrdse kohtlemise põhimõtet.

279 Nimetatud rikkumine muudab otseselt vääraks vaidlustatud otsuse artikli 2 punktis g hagejale isikliku ettevõtjana kartellis osalemise eest määratud trahvi arvutuse. Rikkumine mõjutab kaudselt – ülemaailmse müügi väärtuse kindlaksmääramise ja turuosade kaudu – hagejale vaidlustatud otsuse artikli 2 punktis h määratud trahvi arvutust, mis puudutab TM T & D asutamisele järgnenud ajavahemikku.

280 Seega tuleb nõustuda viienda väitega ning seetõttu tühistada vaidlustatud otsuse artikli 2 punktid g ja h.

281 Lisaks ei tule uurida hageja esitatud kuuendat kuni kaheteistkümnendat väidet. Nimelt, isegi kui nende väidetega nõustuda, ei saa see kaasa tuua vaidlustatud otsuse tühistamist suuremas ulatuses kui eelmises punktis märgitu.

282 Lõpuks, arvestades, et teise võimalusena esitatud hageja nõue rahuldati, langeb ära vajadus otsustada, kas rahuldada tema kolmanda võimalusena esitatud nõue või tema taotlus võtta menetlust korraldavaid meetmeid.

Kohtukulud

283 Vastavalt kodukorra artikli 87 lõikele 3 võib juhul, kui osa nõudeid rahuldatakse ühe poole, osa teise poole kasuks, Üldkohus määrata kulude jaotuse või jätta kummagi poole kohtukulud tema enda kanda.

284 Kuna rahuldamata jäeti vaidlustatud otsuse artikli 1 tühistamise nõue, jäeti rahuldamata märkimisväärne osa hageja nõuetest, kuigi osa tema nõuetest ka rahuldati.

285 Seetõttu tuleb otsustada, et hagejalt mõistetakse välja kolm neljandikku poolte kohtukuludest Üldkohtu menetluses ja komisjonilt mõistetakse välja üks neljandik nendest kuludest.

Esitatud põhjendustest lähtudes

ÜLDKOHUS (teine koda)

otsustab:

1. Tühistada komisjoni 24. jaanuari 2007. aasta otsus K(2006) 6762 (lõplik) [EÜ] artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohase menetluse kohta (juhtum COMP/F/38.899 – Gaasisolatsiooniga jaotusseadmed) artikli 2 punktid g ja h Mitsubishi Electric Corp-i puudutavas osas.

2. Jätta hagi ülejäänud osas rahuldamata.

3. Mõista Mitsubishi Electricult välja kolm neljandikku poolte kohtukuludest Üldkohtu menetluses.

4. Mõista komisjonilt välja üks neljandik poolte kohtukuludest Üldkohtu menetluses.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 12. juulil 2011 Luxembourgis.

Allkirjad

Sisukord

Vaidluse taust ..... II - 4229

1. Hageja ..... II - 4229

2. Tooted ..... II - 4230

3. Haldusmenetlus ..... II - 4230

4. Vaidlustatud otsus ..... II - 4231

Menetlus ja poolte nõuded ..... II - 4233

Õiguslik käsitlus ..... II - 4236

1. Esmajärjekorras esitatud nõue, milles palutakse tühistada vaidlustatud otsus hagejat ja TM T & D-d puudutavas osas ..... II - 4238

Neljateistkümnes väide, et komisjon rikkus hageja kaitseõigusi ja tema õigust õiglasele kohtumenetlusele, võimaldamata tal tutvuda süüstavate ja süü puudumist tõendavate tõenditega ..... II - 4238

Poolte argumendid ..... II - 4238

Üldkohtu hinnang ..... II - 4240

Viieteistkümnes väide, mille kohaselt rikkus komisjon hageja kaitseõigusi sellega, et ta ei edastanud talle oma järeldusi ühiskokkuleppe osaks olevate hüvitiste teooria kohta ..... II - 4247

Poolte argumendid ..... II - 4247

Üldkohtu hinnang ..... II - 4248

Esimene, kolmas ja neljas väide, mille kohaselt ei ole komisjon tõendanud hageja osalust väidetavas kartellis, komisjon on teinud vea, jättes kõrvale tõendid, mis selgitasid hageja puudumist Euroopa turult ja tema jaoks sellele sisenemise võimatust, ning et komisjon rikkus tõendamisreegleid, pöörates ümber tõendamiskoormise ja rikkudes nii süütuse presumptsiooni ..... II - 4250

ABB esitatud tõendid ..... II - 4258

– Poolte argumendid ..... II - 4258

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4260

ABB esitatud tõendeid toetavad tõendid ..... II - 4267

– Poolte argumendid ..... II - 4267

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4268

Teatamise ja arvepidamise mehhanism ..... II - 4272

– Poolte argumendid ..... II - 4272

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4274

Tõendid, mis tõendavad, et ühiskokkulepet ei eksisteerinud ..... II - 4279

– Poolte argumendid ..... II - 4279

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4281

GIS projektide teostaja määramine EMP-s ..... II - 4284

– Poolte argumendid ..... II - 4284

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4285

Üldine hinnang ..... II - 4287

– Poolte argumendid ..... II - 4287

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4288

Teine väide, mille kohaselt ei ole komisjon tõendanud sellise kokkuleppe olemasolu, mis rikuks EÜ artiklit 81 ja EMP lepingu artiklit ..... II - 4292

– Poolte argumendid ..... II - 4292

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4293

Kolmeteistkümnes väide, et komisjon tegi vea kartelli kestuse arvutamisel ..... II - 4295

– Poolte argumendid ..... II - 4295

– Üldkohtu hinnang ..... II - 4296

2. Teise võimalusena esitatud nõue, milles palutakse tühistada vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt g ja vaidlustatud otsuse artikli 2 punkt h hagejat puudutavas osas .... II - 4300

Poolte argumendid ..... II - 4300

Üldkohtu hinnang ..... II - 4302

Kohtukulud ..... II - 4307